This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

891.878
H9550
S63pa

B 872,495

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

SEVEROČESKÁ * NÁRODNÍ JEDNOTA
ÚSTŘEDNÍ VÝBOR

Dr. JOZEF M. HURBAN.

H 3
20 E 282

PAMIATKA

Dr. JOZEFA M. HURBANA.

JEHO ŽIVOT A ÚČINKOVANIE, POHRAB DŇA 23. FEBRUÁRA 1888, REČI A TRÚCHLOSPEV NA POHRABE; OBJASNENIE JEHO POSLEDNEJ PRAVOTY.

SOSTAVIL

JOZEF ŠKULTÉTY.

V TURČ. SV. MARTINE.
Tlačou kníhtlač. účast. spolku. — Nákladom zvláštneho výboru.
1888.

891.878
H9550
S63pa

392 1360-172

Dr. Jozef M. Hurban.

Napísal **Jozef Škultéty.**

> Cez hroby svojho zemského pokoja
> mládenec letí so svetom do boja.
>
> *J. M. Hurban.*

Bolo nie vinou slovenskej prírody, lež popri iných pomeroch najmä vinou ústavy, aristokratickej ústavy uhorskej, že za celé veky, možno povedať, nebolo slovenského národa. Až do konca minulého stoletia massa národa vlastne nikde neznamenala nič; no v Uhorsku, v krajine, složenej z rôznych národov, bolo najhoršie. Šľachta, predstaviteľka krajín, nikde nemala národnosti. Akonáhle zablisknul sa však prvý lúč ľudskejšieho veku, inde všade bol možný prirodzený vývin — materiál národa bol spolu, pohromade. U nás, keď svit nového veku dal sa už hodne cítiť, šľachta, ktorej prichodilo predstavovať národ, bola ústavnými formami a latinismom celých století, potom zas prebúdzajúcim sa maďarismom tak odcudzená ľudu, že nemohla byť s ním spoločným materiálom k utvoreniu národa. Maďarismus mal šťastia; mohol vyskočiť zo sna zavčas rána, keď my ešte spali sme. Tak stalo sa potom, že u nás i to, čo zpomedzi ľudu vedelo sa vyšinúť, ako v predchádzajúcich časoch ztrácalo svoju národnú tvár, tak teraz začalo prijímať tvár maďarskú. „Naši veľkí mužovia rozmnožovali a naplňovali len veľkoleposť, rozmanitosť a zanímavosť cudzích dejov. Výtvory a deje ducha slovenského prelievaly sa do maďarstva: a tomuto pripisovaly sa všetky veľkodušné, odvážne a neohrožené skutky, umom i srdcom slovenským vyvedené a dokázané.“ [1]

---

[1] M. Dohnány: Historia povstania slovenského.

Národ slovenský bol tu, ale nepovedomý: žil len, že Boh dal mu života, pracoval, že mu rozkazovali. No Boh nie preto postavil ho do sveta, aby večne taký život viedol. Iskra prišla. Ako všade, i u nás literatúra spôsobila prvé precítnutie národa. Zo všeobecnej opustenosti, ozaj akoby Božím riadením, vznikli Bernolák, Hollý, Kollár. Z tmy hupkom veľké svetlá. Bernolák vydal v šiestich veľkých dieloch slovník jazyka, v ktorom ešte ani nepísalo sa, Hollý za horúca stvoril v tom jazyku veľké, klassické epické básne, v ktorých ožila zapomenutá historia Slovákov, a Kollár v svojej „Slávy dcére“ hlasom starozákonných prorokov potriasol v sne alebo v blude pohrúžených duchov. Odkiaľ len také zjavy na úhore slovenskom?

Kollár vyletel vysoko nad obzor. Čo on hlásal, to platilo celému Slavianstvu. Doma i prisviedčali mu, no slovenské dielo nepohlo sa ďalej; velikými jeho myšlienkami odchovaní kde-tu už zjavovali sa jednotlivci, sľubujúci nové pokolenie slovenské, no všetko to nemohlo ešte ani cez prah privátnych bytov. Neodvážili sa vystúpiť ani tí, čo v ruke so „Slávy dcérou“ plakali z oduševnenia. Kde je, kto posmelí a vyvedie zpoza zamknutých dvier prebúdzajúcu sa myšlienku slovenskú?

Prišiel — prišli i oni. V Prešporku v úzkom kruhu študujúcej mládeže slovenskej zjavil sa Ľudovít Štúr. Úzky kruh začal sa šíriť, mládež organisovala sa a s nebývalou seriosnosťou pripravovala k životu. Mladí, neznámi ľudia začali hovoriť menom národa, slovenského národa, a po šírom Slovensku hľadali potyky s roztratenými prebudenými i prebúdzajúcimi sa jednotlivcami slovenskými. Do tohto kruhu prišiel v septembri 1835. roku Jozef Hurban, narodený 19. marca 1817 v Beckove, kde jeho otec, Pavel, bol evanjelickým farárom. Mladý Hurban študoval Prešporku už od 1830. roku, no zachvátený záhubným národným nihilismom, „o svojom národe — ako pozdejšie sám vyznával — nevedel ničoho, o povinnosťach vyšších netušil ani najmenšieho, obrazy gréckych a rímskych individuálností, velikých historických osobností stály pred okom duše jeho len ako velebné a mrtvé sochy; nevedel jich on poťahovať k životu, neznal spojovať jích skutky s behom ľudstva vždy žijúcim. Slovom, on *nemal pôly pre myšlienku, nebol prebudený k národnosti.*“ [1]) Štúr vedel priťahovať mládež do svojich krážov; to je jedna z hlavných známok jeho veľkého ducha. Hurbana stretnul raz večierkom, zpýtal sa ho, či cvičí sa v slovenskej reči, ako patrí sa na Slováka, poznamenal mu, že má hodného priateľa (Jurka Záborského), aby len toho pridŕžal sa, aby navštívil i jeho, Štúra — a maďarónskymi professormi pomátaný, slovenskej spoločnosti stràniaci sa Hurban, ktorý dosiaľ nepriznal sa, že je on Slovákom, bol silne potrasený. Nasledovaly hodiny rozjímania, potom precítnutie, vstúpenie do slovenskej spoločnosti, za žiaka Štúrovho. Tu v krátkom čase stal sa jedným z najlepších. „Činnosť Hurbanova bola v spoločnosti, a pozdejšie — keď zabránili slovenskú spoločnosť — *v ústave,* na vek jeho mladistvý ozaj náramná. Nielen že už vtedy viedol korrespondenciu veľmi obšírnu, ale pracoval do ústavu najpilnejšie rozličného obsahu práce, kritiky, prednášky; vyučoval menších žiakov v slovančine, sám študoval ďalej nárečia slovanské a viedol zápisy zo zasadnutí verejných tak obšírne, že všetky tie zasadnutia skutočne pomenovať sa môžu fotografiami činnosti mládeže. Obšírna korrespondencia ústavu ležala z veľkej časti tiež na ňom. Býval i redaktorom novín písaných. Boli sa totiž uhovorili starší a v úradoch postavení národovci, že každý z nich najmenej jeden raz každé dva mesiace bude písať redaktorovi do Prešporka o udalosťach, náhľadoch, dobrých abo zlých osudoch národnej veci, a tento že zaviazaný bude odoslať všetkých dopisy v stručnom výťahu, dôležitejšie v úplnom odpise, každé dva mesiace, jednomu každému listovne po pošte. Na výlohy k tomuto potrebné dával každý člen ročne redaktorovi 2 zlaté striebra. Hurban za redaktorstva svojho veľmi zdokonálil tento ústav, ktorý bol prejal od Benjamina Červenáka. On bol pôvodcom spolku cestovateľského medzi mládežou usporiadaného. Roku 1838. navrhnul vo výbore, aby si skladali mesačne po 50 kr. striebra na cestovateľa, ktorého cez prázdniny pošlú do zemí slovanských. Koncom roku volil sa cestovateľ. Medzi kandidátmi, ačkoľvek mladší, bol i Hurban, a voľba len o pár hlasov padla na Ollíka, ktorého vyslali do Horvatska a Slavonie. Hurban tieto prázdniny strávil tiež na cestách po Slovensku; nemajúc už rodičov a sám opatrujúc sa trápne v školách, aby vyhovel túžbe po cestovaní, prejal na seba suplikačku. Spolok cestovateľský obnovil sa po návrate žiactva i v roku 1839, a tento raz voľba jednomyseľne trafila Hurbana, ktorému bolo naloženo putovať do Čiech a Moravy. Povinnosťou cestovateľa bolo vydať cestopis tlačou; avšak iba sám Hurban urobil zadosť povinnosti tejto, lebo ani jeho predchodca, ani čo po ňom cestovali na spolkové útraty, nevydali svoje cestopisy.“ ¹) Cestopis Hurbanov vyšiel 1841. roku v Pešti u Trattnera-Károlyiho pod názvom: „Cesta Slováka ku bratrům slovanským na Moravě a v Čechách.“

---

[1]) Zaváté ale nezapomenuté listí. »Sokol«, 1862.

Takto pripravený k verejnému životu Hurban 1840. roku stal sa kaplánom na Brezovej. Na hodnosť generálneho inšpektora ev. a. v. cirkve v Uhorsku temer súčasne bol vyvolený gróf Karol Zay. Maďarisácia vtedy už silne prevádzala sa. Zay bol jej nástrojom. A s čím začal v svojom vážnom postavení, to bolo spojenie — unia — evanjelikov s kalvínmi. Slovákom nebolo ťažko videť, že je to namiereno proti jích národnosti. Keď raz dostanú sa v cirkvi pod jeden klobúk s kalvínmi, Maďarmi, budú minorisovaní, prídu do položenia, že jednoducho bude sa jim diktovať. Uniu nedopustiť bolo by možno hájením čisto cirkevného stanoviska. Ale kto to mal robiť? V cirkvi boli všemohúcimi zemani-inšpektori; tým šlo o utvorenie *vlasteneckej* cirkve, čistota učenia bola jim teda vecou zahodenou medzi staré haraburdie. Maďaromanstvom pomätané kňazstvo učilo sa v školách racionalistických, v Krista neveriacich; v samom Prešporku professor theologie vstúpenie Krista Pána na nebo vysvetľoval, že skryl sa za horu. Tí mohli sa brániť proti unii z cirkevného stanoviska? Alebo kde? Na konventoch? Tie riadil Zay, inšpektori, advokáti a mládež v Kossuthovej škole sfanatisovaná. Ľud nebol by ani vedel, o čo ide. Boli by ho brevi manu vohnali do unie.

---

¹) Viliam Pauliny-Tóth: »Jozef Ľudovít Hurban.« Sokol, 1862.

Zay mal v rukách moc, výdatnú pre jeho plány, no pokúsil sa podopierať dielo unie i literárne. Vydal brošúru, v ktorej dokazoval, že medzi luteránmi a kalvínmi niet rozdielu. Ján Chalupka v nemeckom spise zavrátil generálneho inšpektora, vysmial, zničil jeho dôvody. V zatvorených izbách, kde prechovávala sa slovenská myšlienka, pocítili radosť, boli i posmelení, no prešlo to, ako bublina, a všetko zostalo pri starom, Zay pánom situácie.

Nie, účinok Chalupkovho spisu nebol všade bublinou. Pauliny spomína v Hurbanovom životopise, že po vydaní Chalupkovej brošúry práve boli prišli na Brezovú a našli Hurbana zimnične rozdráždeného. Chalupka tu do dobrej vody hodil svojím kameňom; v tej zvrelo a hotovilo sa vreť ďalej, spôsobiť silné vlnobitie. Hurban pripravoval sa. Prejdúc 1843. roku za farára do Hlbokého, ako samostatný začal účinkovať proti Zayovcom i cestovaním po vážnych mužoch cirkevných. Potom nasledovalo študovanie, vhĺbenie sa do vedy. Národnosťou prebudenému k viere bolo mu treba napravať, čo pokazili alebo aspoň sklátili v ňom racionalistickí professori. „Symbola svojej cirkve — vyznával pozdejšie sám — prvý raz som v Hlbokom ako farár chytil do ruky.“ O dva roky bol hotový s knihou: „Unia, čili spojení Lutheranů s Kalvíny v Uhrách“; vydal ju v Budíne 1846. roku. Hurban už pred 1846. rokom stál v ustavičných bojoch. „Ja nemal — hovorí, zmieňujúc sa o tomto čase v životopise Ľudovíta Štúra — od roku 1843, v ktorom o svätodušných sviatkoch zvolený som bol za farára v Hlbokom, ani hodiny pokojnej, abych nebol stíhaný, honený a tríbený býval.“ Opásať sa opravdove bolo mu však treba až po vydaní svojej „Unie.“ Keď proti jeho dogmatickým a vieroučným dôkazom nemohli nič vykonať kázaním v chrámoch, pamfletmi, novinárskymi článkami najatých žurnalistov; keď nevydarila sa ani objednaná obrana vychýreného historika cirkevného a touto cestou zvíťaziť netrúfajúci si maďarisátori vrátili pôvodcovi hotový rukopis: utiekli sa ku konventom, kde mohli sa spoliehať na svoj úradný vplyv a fanatismus konventuálnych gallerií. Do Prešporka bol svolaný dištriktuálny konvent.

SEVEROČESKÁ * NÁRODNÍ JEDNOTA *
ÚSTŘEDNÍ VÝBOR

mestá. S čistým svedomím, že oni nedopúšťajú sa priestupkov, proti akým nariadený je náhly súd, Slováci ešte 10. mája poschodili sa do Lipt. Sv. Mikuláša formulovať svoje žiadosti, ktoré budú predkladať stoličným kongregáciam, snemu, ministerstvu, palatínovi i samému kráľovi. Žiadosti tie boly: právo slovenskej reči v obciach, stolici, súdoch, školách, cirkvi, svoboda tlače, sriadenie agrárnych pomerov, a predsa do Liptova dobehnul komisár maďarského ministerstva, ktoré utvorilo sa na úsvite veku svobody, rovnosti a bratstva, lapať účastníkov shromaždenia. Štúr, Hurban a Hodža zachránili sa len útekom z Liptova. V ten samý deň 10. mája v Nitre do stoličného shromaždenia prišli Jaroslav Borik a Ľudovít Šulek predniesť žiadosti svojich vysielateľov, obcí horno-nitrianskych, a boli tam uväznení. [1] O žiadosťach slovenského národa Kossuthov „Pesti Hirlap“ napísal, aby Slováci, jestli v Uhorsku chcú mať práva, vydobyli si jich mečom. [2]

Tu nebola možná len jedna voľba. A predsa — Slovákov vraj kamarilla voštvala do boja proti Maďarom!!

Búrky Hurbanom predvídané, áno netrpelive očakávané, prihnaly sa. A on nenaľakal sa jich ani vtedy, keď už videl, čo je to, keď hneď prvý blesk zkrižoval sa nad hlavou jeho. Veď on očakával od búrok, že „rozdujú skuvaného ducha“ slovenského. Už predtým bol vypovedal: „Cez hroby svojho zemského pokoja — mládenec letí so svetom do boja“... Niektoré kraje slovenské už boly pripravené. Že Slovákom bude treba so zbraňou v ruke brániť si národnosť, ukázalo sa vtedy, keď Ľudovít Štúr, loyálny, seba premáhajúci Štúr, už v marci nebol bezpečný ani na sneme, ani v samom Prešporku a musel odísť do Viedne. V Nitrianskej stolici Hurban hneď potom mal sa k veci. „Keď Maďari už boli prišli k najväčšej moci, maďarské trojbarevné zástavy v celom Uhorsku povievaly po väžach. verejných i súkromných domoch, po mestách staväly sa stromy svobody, cisárske orly strhávaly, garda po vŕškoch a dolinách sa zvŕtala: v tom čase v Nitrianskej solici objavia sa slovenské bielo-červené kokardy, po vážach a domoch vejú slovenské zástavy, po mestách a kopaniciach ozýva sa pieseň: „Bije zvon svobody, čujte ho národy!“ držia sa schôdzky a naposledy vystúpi Hurban *na zákonnej ceste verejného shromažďovania sa,* vyučuje ľud o jeho národných právach, jemu tak ako Maďarom od Jeho Jasnosti udelených a pojistených, a rokuje s ním o jeho politickom stave.“ ¹) To bolo pole pre silnú osobnosť Hurbanovu. Tu mohol odokrývať ohne, ktoré v ňom horely. Už v Prešporku, v kruhu mládeže, najradšej hovorieval o velikom ponížení a zkaze slovenského národa; tu, v týchto nitrianskych shromaždeniach v apríli 1848. roku hlásal národu svojou úchvatnou výrečnosťou: „Starali ste sa od viac sto rokov o hory a role, hnoj a dobytok, Slováci! a čo ste si vystarali *bez života národného?*“ ²)

---

[1] Po štvrťročnom väzení Borikovi podarilo sa utiecť; za 14 mesiacov mučený Šulek umrel v komárňanskej pevnosti.

[2] A Horvatom na sneme Kossuth pyšne zvolal: »Kde leží Horvatské kráľovstvo? Ja znám len horvatské stolice, ktoré patria nám.«

V Nitriansku ľud bol už v moci Hurbanovej. Keď na ceste z liptovsko-sväto-mikulášskeho shromaždenia Hurban a Štúr nanovo zvedeli, čo je „svoboda“, ktorú Maďari dali Slovákom, horko-ťažko oba dostali sa za hranicu,³) za hranicu „svobodnej“ vlasti, a šťastne sišli sa v Prahe na slavianskom kongresse. Za nimi do Prahy dostal sa i Hodža. Z Prahy Hurban odišiel k Juhoslovanom do Záhrebu. Bolo treba hľadať pomoc. V Záhrebe na sneme boľastným hlasom predniesol biedy slovenského národa a výrečnosťou svojou natoľko pohnul Horvatov, že uzavreli: položiť za podmienku pokoja s Maďarmi, aby za národnosť pozatváraní Slováci boli vypustení a celý slovenský národ aby stal sa rovným v právach Maďarom. Okrem toho bol sostavený príhlas k Slovákom, ktorý snem horvatský mal rozposlať po Slovensku. Horvatské časopisy uverejnily Hurbanovu reč celú po slovensky, tak ako ju povedal. Zo Záhrebu Hurban šiel do Slavónie, odtiaľ do Karlovíc k Srbom. Vrátil sa koncom augusta do Viedne a doniesol i potrebné veci k dielu i sľub ďalšej bratskej podpory.

---

¹) M. Dohnány: Historia povstania slovenského.
²) V reči na Myjave 25. apríla držanej.
³) Štúr pričinením Jána Galbavého, ktorého nech Pán Boh oslávi.

Vykladať deje, keď potom začaly sa, nie je mojím predmetom. Ja poukazujem len na pomery, bez osvetlenia ktorých ťažko by boló rozumeť významu Jozefa M. Hurbana v slovenskóm národe. Štúr mohol byť hrdý na svojho žiaka. Prešporský večer, ktorého vytrhnul Hurbana z maďaronstva, stal sa požehnaným. Žiak vyvyšvihnul sa vysoko, až k svojmu učiteľovi, majstrovi, už pred 1848. rokom. No plecom o plece tak opretí, ako teraz, vtedy nemohli účinkovať. Pre politický rozvoj slovenského národa Štúr na cirkevnom poli nechcel pôsobiť; jemu bolo sa zhnusilo pokračovanie ľudí, ktorí vtedy boli opanovali kráľovstvo Božie. Tu prijímať boj, ba i vyzývať ho bolo možno len železnej, bezohľadnej povahe Hurbanovej. Štúr, začnúc vydávať „Slovenské Národnie Noviny“, pustil sa inou stranou, „tou — ako napísal Hurban — ktorou videl poberať sa v národe maďarskom Széchenyiho, Majláthovcov, Ďorďa Apponyiho, ktorí nikdy neharaburdáčili na poli cirkevnom, cirkev kresťanskú vo všetkých jej krajinsky prijatých vierovyznaniach chráňac ako zrenicu oka štátneho. A ako ďaleko od týchto stáli Zayovci, Kossuthovci, Radvanskovci, Prónayovci, tak ďaleko stál i Štúr od racionalistov plytkých slovenských evanjelikov.“ [1]) Spoločný cieľ najužšie spojil Hurbana a Štúra v dejoch rokov 1848—49. A tu Hurban, ktorý tak vysoko vážil si Štúra, že na pr. liptovsko-sväto-mikulášsku schôdzku, akby Štúr nemohol dojsť na ňu, držal za neúplnú, — tu, v dejoch rokov 1848—49 Hurban vyrástol i nad Štúra, i nad Hodžu. Kňazi, učenci od kníh vytrhnutí neisto stúpajú na válečnom poli; u nás postavila jich naň nutnosť, vytekajúca z opustenosti národa, z jeho počiatočných pomerov. No Hurban patril k ľuďom, kroky ktorých ozývajú sa, i keď už zašli. On, silná, potriasajúca osobnosť, musel povzniesť význam slovenského boja. Meno jeho šlo do sveta a budilo u jedných hrúzu, u druhých nádeje.

„Maďarský pohyb — hovorí Pypin v svojej „Historii slavianskych literatúr“ o Slovákoch — bol dosť složitý. Z jednej strany nosil idey europejského liberalismu: tu on bol pohybom opposicionálnym a konečne revolucionálnym, namiereným proti zastaralému licomernému austrijskému despotismu; on dokazoval pri tom veľkú energiu, ktorej dostalo sa uznania i od slavianskych spisovateľov, a to najkrajnejších (Hilferding), i tým viac oslavoval sa v Europe, meno Kossutha bolo tak populárne, ako Garibaldiho. No, z druhej strany, v maďarskom pohybe bola národná privilegovanosť, o ktorej v Europe znali málo, alebo vôbec neznali, 1) a Maďari ostali hrdinami a potom mučeníkmi za svobodu. Jích protivníci boli vpočítaní do tábora retrográdneho: veď obraňovali i mrtvý latinský jazyk, i hnilú austrijskú monarchiu, — no oni obraňovali jich preto, že v týchto formách jim predstavovala sa jediná možnosť národného jestvovania, a pri maďarskom liberalisme, dopúšťavšom len maďarskú svobodu, jích národnosti mohla nasledovať len smrť. Austria bola pre nich len akýmsi klinom proti maďarskému klinu.“

---

[1]) »Slovenské Pohľady«, 1883, str. 152.

A slovenská myšlienka, ktorú len s veľkými námahami bolo možno vyviesť z rodinných kútov na konventy, tu už bola napísaná na zástavách bojových. Išla dať sa pokrstiť krvou. Len nedávno, až na reč, zahnanú do chalúp, k pluhu a k plti, nebolo známky slovenskej národnosti: tu už kládly sa za ňu životy. Slovenský človek dostal tvár. Že potom nasledovalo sklamanie? Ale historia pokročila. Austria bola zachránená slavianskou, ruskou zbraňou. Že to má význam, vidno z toho, že Austria rada by vytreť z historie a z hlavy ešte žijúcich ľudí pamiatku tej ruskej ochrany. A bez tých trpkých zkúseností, bez toho sklamania my dnes boli by sme menej rozhľadení. V tábore národnej rady v rokoch 1848—49 bol každý, kto dobre smýšľal s národom. Komu postavenie alebo snáď temperament naskrze nedovoľovaly vystúpiť na pole krvavých bojov (Kollár, Kuzmány), utiahnul sa a zo svojho úkrytu želal zdaru prvému slovenskému deju. A čo by sme ako diplomatisovali, my v chápaní situácie ešte nevedeli sme prevýšiť

---

1) V Europe oslavovali Kossutha, ako osvoboditeľa poddanstva, neznajúc, že na tom samom sneme, ktorý previedol toto veľké dielo, on, Kossuth, naduto vyslovil sa: »Poddanstvo je osud, a beh sveta žiada a chce ten osud!« a zmenil svoju mienku len po februárových udalosťach parížskych, keď už, ako hovorieval, búrka bola nad hlavami a on potreboval, súrne potreboval massy národov.

prvých kriesiteľov národa, tých veľkých duchom. V ničom nie sme v stave pomknúť napred vec slovenského národa, čo nekoná sa v duchu prvých jeho učiteľov. V živote našom len ten môže mať trváci význam, kto v ničom neukloní sa od toho ducha. Kollár napísal:

„Nepřipisuj svaté jméno vlasti
Kraji tomu, v kterém bydlíme,
Pravou vlasť jen v srdci nosíme...
Vzácný ovšem citu nevinnému
Jest i háj ten, řeka, chalupa,
Kterou praděd nechal vnuku svému;
Ale meze vlasti nerozborné,
Jichž se bojí tknouti potupa,
Jsou jen *mravy, řeč a mysli svorné*“ —

a Hodža dal odtlačiť toto naučenie „Slávy dcéry“ za motto svojej knižky „Vetín o slovenčine.“ Ale Hodža i zostane navždy veľkým v slovenskom národe; a že zostane, to — ako príklad ukazuje — nie náhoda. Štúr po 1849. roku zanevrel na každého, kto nebol „bojovať za národ.“ [1] A Štúrov náhľad kto neosvojí si vo všetkom?... Pisateľovi týchto riadkov, náležajúcemu k pokoleniu, ktoré nevidelo deje rokov 1848—49, slza oduševnenia tisne sa do oka, keď číta len reč, povedanú od Ľudovíta Štúra dobrovoľníkom, vedeným 18. septembra 1848 od Moravy na Slovensko. „Bojovníci!“ hovoril Štúr — „pozrite na túto otvorenú dolinu; tá nás vedie k cieľu nášmu. Za tými vrškami, tam leží Slovensko, rodina naša, národ ubiedený, utlačený, od tisíc rokov všetkej samostatnosti pozbavený, národ povrheľ... Rozvili sme už — končil — zástavy naše; vidíte jich povievať nad hlavami svojími: sľúbte nám, že jich neopustíte v žiadnom boji, v žiadnom nebezpečenstve!“ Už pre túto reč (oduševnenia schopné duše odpustia mi hyperbolu) bolo hodno postaviť národ do zbrane.

V živote Hurbanovom tretia vážna doba otvorila sa rokom 1859. Činnosť jeho tu bola akoby pokračovaním boja proti unii vedeného. Okolnosti utvorily sa tak, že k obrane národnosti bolo treba, ako vyslovoval sa on sám, chytiť sa opäť zbrane cirkevnej. Vojenskými porážkami a pritom finančnými nesnádzami oslabená Austria začala popúšťať Maďarom. A keď maďarismu rástol hrebeň, Slovákom pribúdalo biedy. Odo dňa 1. sept. 1859 zjavil sa patent, sriaďujúci ev. cirkev. Súžení Slováci prijali ho, ako jediné útočište. Ale kedy bol vydaný patent? Po oslabení Austrie porážkami v Italii, po odstúpení Bacha, po cisárskom manifeste odo dňa 12. júla 1859, sľubovavšom už reformy v zákonodárstve i administrácii. V Uhorsku začaly sa silné agitácie proti Viedni, tak že Maďari usilovali sa zhnusiť i dobrú inštitúciu, jestli odtiaľ pochádzala. Pritom agitácie viedly sa s veľkým výhľadom na úspech. „Keby patent bol býval vydaný pár rokami predtým, jeho prevedenie bolo by išlo, ako po masle, a niet pochybnosti, že v živote i bola by sa ujala inštitúcia dobrá, duchu ev. cirkve zodpovedajúca, a v tom prípade cirkev bola by bývala zachránená od demoralisácie, ktorú zapríčinily v nej unisticko-maďarisátorské a destruktivné pokusy Zayho a jeho následníkov. No vydávať patent po cisárskom manifeste dto 12. júla 1859, v čase, keď, následkom popustenej uzdy, systém absolutistický a všetky jeho nariadenia verejne a s vedomím vlády, v novinách i v živote spoločenskom, vyhlasované boly za nezákonité a za usurpáciu moci, — v takom čase vydávať rád cirkevný, bolo, najmiernejšie rečeno, krokom netaktickým, situáciu v krajine zaznávajúcim. Všetko, evanjelik i neevanjelik, vrhalo sa na patent. A vlastná príčina nenávisti naproti nemu neležala v ohrožovaní zákonodárnej moci cirkve, veď patent práve zabezpečoval riadne vykonávanie tejto zákonodárnej moci v synodách cirkevných; vlastná príčina nenávisti ležala inde, ležala tam, že patent dával ev. cirkvi sriadenú ústrojnosť, založenú na 26. zák. článku z roku 1791 a zodpovedajúcu pravému duchu cirkve, a práve touto ústrojnosťou znemožnil v cirkvi bezuzdnú moc a svevoľu, ktorú v nej prevodzovala šľachta. Šľachte teda išlo o zachránenie svojho faktického privilegiálneho postavenia a moci v cirkvi, a nie o cirkev samú. Ona, keď pracovala proti patentu, pracovala za udržanie svojej nadvlády v cirkvi. ¹)

---

[1] Vyznanie Jána Kalinčáka v autobiografii. »Lipa«, 1862.

---

¹) Rukopis Štefana M. Daxnera.

„Boly i po iné doby patenty, na pr. patent urbariálny, alebo toleranciálny edikt; ale prevedenie patentov tých garantovaly charaktery, ako boli Maria Terezia, Kaunitz, Jozef II., Leopold II. V ten čas dôslednosť bola jedna z hlavných maxím politiky; za časov tohoto patentu zásadou politiky bola opportunita, to jest snaha okamžite korystiť z okolností, čo hneď obetovaním svojich najvernejších prívržencov, ak tým dal sa docieliť nejaký úspech“.[1] Už v máji 1860. roku vyšlo nariadenie, ktorým pristavilo sa nútené uvádzanie patentu, pre poburovanie proti nemu od horlivejších vrchností do žalárov daní Maďari boli omilostení a cirkvám ponechalo sa na svobodnú vôľu, či chcú sriadiť sa dľa patentu alebo nie. Tu už makave začalo sa dokazovať, že uhorskí Slaviani od Austrie nedožijú sa ochrany. Ale čo mali robiť evanjelickí Slováci? Vydať sa na milosť Maďarom? V preddunajskom dištrikte zdrapy patentu boly podržané; z tých zdrapov tvorili si teda hradbu. Hurban boril sa, ako v nebezpečenstve postavený lev. Bol seniorom patentálnych cirkví nitrianskych, no agitáciami, za ktoré nebolo trestu, tie scvrkly sa na chatrný počet. Maďarisátori spolu so živlami, v službe maďarismu nevedome postavenými, udreli v novembri 1862. roku i na samú hlbockú cirkev. Len svojej energii a bojovnosti mohol ďakovať, že cirkev nedala sa sklátiť a že deputácia autonomistická, prišlá do Hlbokého vyhadzovať Hurbana z fary, bola prinútená zutekať a nechať tam i obed popredku objednaný. Nasledujúceho roku (1863) začal vydávať „Církevní Listy,“ strašné pre čeliadku, šarapativšiu v ev. cirkvi. Dňa 14. aug. 1866 umrel dr. Karol Kuzmány; v októbri toho roku na jeho miesto za superintendenta bol vyvolený dr. Jozef M. Hurban. Volebný akt predložil sa námestnej rade na potvrdenie, ale tá dala mu ležať a roku 1867 už prišlo vyrovnanie, prestala patentálna superintendencia, riadená po smrti Kuzmányho vikárom Hodžom.

Boj proti unii a v podstate i boj za patent Hurban viedol literárne. Ako cirkevného učenca jeho najväčšie dielo je „Církev ev. luteránská v její vnítřních živlech a bojich na světě, se zvláštním ohledem na národ slovenský v této církvi spasení své hledající." V Skalici 1861, strán XXVI a 349. Za toto svoje dielo dostal od lipskej university doktorát theologie a od cisára Franc-Jozefa veľkú zlatú medailu. S literatúrou je on úzko sviazaný. On používal ju za zbraň pri prevádzaní svojich slovenských zámerov, a ona bola jeho láskou, ktorá mocne priťahovala ho k sebe: cirkevný učenec, redaktor a literárny historik je spolu i básnikom a romancierom. Len keď nezabudneme na túto lásku, vieme si vysvetliť, ako mohol Hurban v neprestajných bojoch postavený a na dedine bývajúci vyvinúť toľkú literárnu činnosť. Už ako brezovský kaplán začal (1842) vydávať almanach „Nitru." (V tejto zjavilo sa po prvý raz meno Andreja Sládkoviča.) O dva roky (1844) prišiel II. ročník „Nitry" — *prvá slovenská kniha* v takzvanom Štúrovskom literárnom jazyku. V záverečnom slove dotknul sa obavy, že Česi, nevidiaci dobre *stav náš* na Slovensku, budú považovať tento krok za odtrhnutie; dľa jeho mienky len duch je podstatou pravého spojenia a ubezpečoval Čechov, „že naša láska, aká je k všetkým Slovanom, taká je i k nim, ba väčšia, než bola kedykoľvek indy, a za to Čechov takým objímame srdcom a takou hovoríme k nim láskou, ako doteraz, ba vrúcnejšou." No keď hádky predsa nemohly vystať a z hádok povstaly boje, Hurban bol tým, ktorý najviac vystavoval svoju širokú hruď. „Slovenské Pohľady," založené ním 1846. roku, sú so Štúrovým „Orlom Tatranským" a s „Nitrami" základnými kameňmi slovenskej literatúry. Do 1847. roku vyšly štyri ročníky „Nitry." „Pohľady" v tomto roku už zabila maďarská censúra. Hurban behal, písal a u najvyššej kancellárie vo Viedni i vyprostredkoval si dovolenie k ďalšiemu vydávaniu. „Len že to už vtedy bolo — ako poznamenal pri obnovení „Slovenských Pohľadov" roku 1851 — keď ja písať nemal som kedy. Vtedy i mne zdalo sa, že nie je moja úloha sedeť na jednom mieste a písať, ale ísť všade, kdekoľvek topily sa hlasy života a zachodila nádeja Slovanstva." Prvý ročník „Nitry" Hurban venoval Jánovi Čaplovičovi, „vlastenci slovenskému dalece pověstnému, spisovateli slavnému, národu slovenského ctiteli a zástupci neohroženému,“ druhý ročník Ďorďovi Košútovi, „Slovákov obrancovi horlivému, nárečia slovenského milovníkovi.“ Aké to hlboké, seriosné chápanie úlohy slovenského dejateľa! Priťahovať každého, v kom ozve sa slovenský cit, spájať, tvoriť národ z rozdrobených elementov. V Nitranoch, Liptákoch, Turčanoch, Gemerčanoch, Šarišanoch, Honťanoch atď., v katolíkoch, luteránoch a uniátoch budiť cit národnej spolupatričnosti my vôbec potrebovali by sme učiť sa od Hurbana. Hurban, ač jemu v národných bojoch 1) prichodilo obhajovať svoje konfessionálne stanovisko, tak ako nikomu inému zo Slovákov, Hurban, ten opravdove oddaný svojej cirkvi, nikdy neurazil náboženský cit Slováka inoverca a pri všetkých národných dielach úprimnými jeho spoludelníkmi boli najlepší mužovia katolíckej cirkve slovenskej. 2)

---

[1] Tamže.

V „Nitrách“ (piata vyšla 1853. roku a doniesla Sládkovičovho „Detvana“) Hurban podal celý rad svojich belletristických prác. V prvej je „Svatba krále velkomoravského“ (Svätopluka), v druhej „Prechádzky po Považskom svete“, „Prítomnosť a obrazy zo života tatranského“, v tretej „Olejkár“, v štvrtej „Korytnické poháriky“, „Od Sylvestra do Troch kráľov“, v piatej „Slovenskí žiaci“ (212 strán), najväčšia po dvojdielovom románe „Gottšalk,“ vydanom v Prahe česky dva razy. V Prahe česky vyšly (ešte 1844. r.) i „Svatoplukovci, alebo pád říše velko-moravské.“ S básňami jeho stretáme sa vo všetkých starších vydaniach slovenských, a všetky majú vyrazenie talentu, mnohé z nich zvláštny poetický vzlet. Ako romancier Hurban u nás mal v je-

---

1) »Zbraňami cirkevnými útokom hnal Zay na národ náš; ja teda schápal cirkevné zbrane a tými porážal a hlavy utínal novým týmto apoštolom maďarského evanjelia.« Slovenské Pohľady, 1883, str. 82.

2) A *slovenské* »Katolícke Noviny,« keď Hurban umrel, ani litierkou nezmienily sa o jeho smrti. Tak neslúži sa národu! To je zneuctenie pamiatky — nie Hurbana, lež katolíckych farárov Cabana a Holčeka, ktorí prostredkovaním Štúra a pričinením Hurbana chodili deputáciou v Budíne pre slovenský literárny spolok »Tatrín,« — Holčeka, v ktorého fare býval Hurban na vážnych poradách slovenských, — slávneho biskupa Moysesa, ktorý na matičnom shromaždení, ako predseda, nechcel dopustiť, aby Hurban vystal zpomedzi výborníkov, — Závodníka, Gerometta, Palárika, Radlinského, ktorí s Hurbanom ruka v ruke pomáhali svojmu národu na nohy. Mužovia, ako sú tu vypočítaní, iste zaslúžili si toľko, aby nástupníci *poznali* jích účinkovanie. A či snáď Martin Kollár lepšie vie slúžiť záujmom katolíckej cirkve, než biskup Strossmayer?

dnom rade so sebou len Kalinčáka; širšou koncepciou prevyšoval i toho. Čítajúc Hurbanove belletristické diela, ľúto nám je, že taký talent nemal viac času, viac pokoja, aby obsah a formu svojich tvorieb bol mohol priviesť do úplnejšej harmonie. Pokoj, pokoj! Ale v ňom vždy vrelo, hnalo ho z jednej práce do druhej, lebo národ jeho bol vždy týraný. Literárnu svoju činnosť Hurban zakľúčil veľkým dielom o dobe, živote a účinkovaní Ľudovíta Štúra; štvrtá kniha ostala nedokončená v IV. ročníku nových „Slov. Pohľadov.“ O diele tomto boly prejavované všelijaké mienky. No neviem, či tí, čo videli v „Ľudovítovi Štúrovi“ tu rozvlačitosť, tu neobjektívnosť, teraz, keď Hurbana viac niet, podržali by svoju mienku; neviem, či spomínali by viac rozvlačitosť, keď budú želeť nedokončenie diela, alebo či v Štúrovom životopise neboly by jim milé veci, ktoré prv držali za neobjektívne len preto, že týkaly sa snáď viac Hurbana?

Objektívnosť, nakoľko ide o ňu v písaní historie, nemožno žiadať ani len od súčasníka. A Hurban bol nielen súčasníkom, lež i súdelníkom Štúrovým. Veď svojím časom iste bol by prišiel človek, ktorý stavbe Hurbanovej bol by dal vnútorné rozdelenie. Len keby on bol mohol čím viac nastavät! A u nás, ako nikde inde, pri každom literárnom diele ide predovšetkým o ducha. Naše mladé pokolenie naučí sa forme ešte predsa i v škole; no ducha kde že má čerpať? U Hurbana v každom riadku kypí, horí, akó horelo v ňom samom, v človeku; ideále tej jích povznesenej doby iný nevedel tak tlumočiť, ako on, ktorý nikdy nenechal nedopovedanou žiadnu myšlienku. Koľko iskier bolo by mohlo ešte prejsť do nás z toho „Ľudovíta Štúra“, ktorého vzal so sebou do hrobu! Ostatne, že dr. Hurban čo spisovateľ mal smysel i pre formu, a síce veľmi jemný, svedčí essay „Viliam Pauliny-Tóth a jeho doba“, uverejnený z Hurbanovho pera v VII. (českom) ročníku „Nitry“. Pri podobných prácach spisovateľom obyčajne zavadzajú i roky, i jednotlivé momenty v živote opisovaných ľudí; nevedia jich slúčiť v celok s hlavnými dejami doby: jedno trčí v jednu, druhé v druhú stranu. Pozrite si u Hurbana! Ako u neho súvisí ešte i vývin Paulinyho politického presvedčenia s udalosťami doby!

Svojím literárnym účinkovaním prišiel Hurban 1869. roku do vacovského,[1]) redaktorským účinkovaním 1875-ho do senického žalára.[2]) Jeho rečnícka povesť šla tak ďaleko, jako známosť mena jeho. Bol držaný za rečníka, ktorý s poslucháčom môže nakladať dľa svojej ľúbosti. O rečach Hurbanových v dejoch rokov 1848—49 slýchame ešte i dnes; o reči, povedanej 1861. roku na národnom kongresse v Turč. Sv. Martine, písalo sa i v zahraničných, menovite nemeckých novinách; mladší, nepamätajúci tamtie, máme dojmy na celý život z reči jeho, držanej v chráme turč. sv martinskom 1886. roku pri svätení 25-ročnej pamiatky onoho národného kongressu a jeho uzavretí. Ešte i v ďalekom Petrohrade počul som zvelebovať rečnícku slávu dr. Jozefa M. Hurbana. Professor Vladimir I. Lamanský bol poslucháčom jeho reči na prvom matičnom shromaždení a odniesol z nej také dojmy, že ešte 1885-ho, teda po 22. rokoch, s oduševnením rozprával o nich v spoločnosti mladých učencov ruských.

Mnoho, mnoho dobrého vykonal svojmu národu. Meno Hurbana účinkovalo i vtedy, keď nosič jeho tichý sedel v svojej hlbockej fare. V čom je tajnosť takého účinku? Veď talentov na svete je dosť — a zanikajú; dosť je v ľuďoch i dobrej, šľachetnej vôle — a nestáva sa platnou. Popri neobyčajne silnej osobnosti, ktorá vždy a všade zanechávala účinky, popri charaktere, ktorý vôli a skutkom nikdy nedovolil zradiť srdce a hlavu, ja vidím tú tajnosť u Hurbana v jeho nekonečnej oddanosti svojmu cieľu. Ako 27-ročný vyslovil vrelé želanie: „O, hviezda moja, voď ma večne i časne po dobrých prúdoch, už bárs cez hroby osobného šťastia, keď ma len povedieš k brehom spasenia ľudského. Búrok sa neľakám, lebo som prirastený k večne živej lodi, na ktorej Bohu viac záleží, než na živloch tej búrky, krem toho len práve k pohybovaniu tej lode ustanovených.“ [3]) A želaniu tomu nezpreneveril sa do konca svojho života ani jediným dýchnutím.

---

[1]) Pre článok v »Pešťbudínskych Vedomosťach« uverejnený: »Čomu nás učia dejiny?«

[2]) Súdu zaľúbilo sa za politický vyhlásiť článok, prijatý Hurbanom do »Cirkevních Listov«, ktoré bez kaucie vychodily.

[3]) »Nitra« 1844.

Nedostatky mojich náčrtkov boly by dovŕšené ešte veľkým, keby nepripomenul som vernú družku jeho života. Roku 1845 požehnal Karol Štúr manželstvo Hurbanovo s Annou Jurkovičovou. A ona chápala muža, ktorý za vysokými cieľami šiel i „cez hroby osobného šťastia.“ Žila s ním duchovne, v najťažších okamženiach bola mu strážnym anjelom; neraz, keď on bol zachránený, ona podstupovala hrúzy, spôsobované surovosťou nepriateľov. No i keď trpeť bolo treba, trpela s veľkým vnútorným uspokojením. A keď prišly okamženia zo všetkých najťažšie, keď bolo cítiť, že Bohu zaľúbilo sa odvolať muža pred ňou: bola až žiarlivá na to, aby len ona sama mohla ho v nemoci opatrovať, ona sama zatlačiť mu oči.

Dňa 21. februára šla svetom z Hlbokého smutná vesť, že Hurban umrel, a vzbudila boľný ohlas v celom Slavianstve.

Čo s nami, sirotami slovenskými?

Jestli budeme, každý dľa svojej možnosti, dokazovať Hurbanovskú oddanosť k národu, tak náš terajší smútok stane sa priechodom k národnej radosti a dr. Jozefovi M. Hurbanovi bude zem ľahká.

* * *

Dr. Jozef Miloslav Hurban.

Od *Hviezdoslava.* *)

I Ty sňals' prilbu slávy, najchrabrejší reku!
brnenie sväté sodel na pokoj;
meč v tôni smutne plá — štít pohodený prieku —
a prapor visí jak hôr našich chvoj
po búri — — I Ty!? — Beda! sborom na úpeku
a v slotách krívd; bo v ďalší pravdy boj
kto oblečie Tvoj bohatiersky šat?
kto v čelo kročí, veliac vytrvať? —

I Ty hôl odložil si, pastier duší pravý,
opustiv polaň, zašiel v temnú dol;
strach shlučil hajná, Tvojej nečujúc viac správy,
a úbočami krušný steká bôľ:
no darmo — I Ty!? — Beda! kŕdľu; supi žraví
toť krúžia, vlci vyjú navôkol...
Kto nahradí Ťa, strmú prejme stráž,
sieť ztrhá, ktorú rozstrel satanáš? —

I Ty si pošiel preč, ach, pošiel k tichým otcom,
čo, verím, čujú detí teskný hlas,
jak volajú vše s plání morských za sprievodcom,
jak ľudia vo tmách jeden svetla vlas —
no nemôžu zpät... I Ty!? — Beda! ktože vodcom
nám bude, by vír nezachvátil nás?
kto chytí veslo, hájca úreku?
kto prístav zočí v kalnom ďaleku? —

---

*) Z februárového čísla »Černokňažníka«.

O, Bože! Bože! ťažké uvaľuješ bremä
na ľud svoj už-už k zemi pritknutý.
Čo nedáš uľavenia? či, až všetci zmreme
za obeť — bo nám život zhorknutý —
len vtedy zpuká, zkvitne Tvojej pravdy semä!?
Čuť neraz hrmot, švihot perutí
od trónu Tvojho smerom na podnož —
no opäť mlk! a ďalej bujnie lož...

Preds' snahy naše zavše cestou išly, ktorú
sám vymeral si v knihe života.
Sme pravdy stúpenci! z jej prežívame vzdoru,
v nás každý atóm 'kol nej kolotá;
nuž preto dovoľuješ trýzniť do úmoru?
dáš srdcu puknúť, nedbáš, temnota
jak padá mrkom v jasný predtým um?
nemožno! — verím v slnce Tvojich dúm!

Si naklonil nám k smútku ubolené hlavy,
by tým sme hlbšie v more Tvojich diel
sa nazreli; si kríža strmej do popravy
nás povýšil, by zrak sa rozletel
tým voľnejšie, tým ďalej v stret príchodu slávy...
Rek, strážca, vodca usnul, zanemel:
no — Ty vieš i dbáš — veľký jeho duch
je s nami! čo deň, širší svetla pruh...

◆

Pohrab dr. Jozefa M. Hurbana

v Hlbokom 23. februara 1888.

Vesťou o skončení veľkého Slováka bôľne rozochvel sa celý národ. Telegramy chodily z mesta do mesta, objednávaly sa vence na rakev a i z ďalekých krajov, napriek februárovej zime, putovalo sa do nitrianskej dediny, do Hlbokého. V deň 23. februára Nitrianska stolica bola celá na nohách; ľudnaté obce okolia hlbockého, menovite Brezová, predstavovaly sťahovanie národa: dlhé rady vozov od samého rána tiahly k Hlbokému a pred vozmi, za vozmi a zprava-zľava vozov až černely sa zástupy peši idúcich.

Rakev zvečnelého bola postavená v chráme, prikrytá už v predpoludňajších hodinách vencami. Chrám, pomerne priestranný, začal sa naplňovať. Prichádzajúci už okolo 12. hodiny len s veľkým namáhaním vedeli sa dostať v stisku do chrámu pokloniť sa naposledy pred tvárou Hurbana. Vence bolo treba rozkladať už na oltári a pod kazateľňou, jestli otvorená rakev nemala byť celkom pozakrývaná. Dľa nápisov vence boly nasledujúce:

„Prvému bojovníkovi národa — Národnie Noviny“ (na stužke bielo-modro-červenej), *„Hurbanovi — Francisci“*, *„Najvernejšiemu milovníkovi slovenského národa — členovia b. Matice Slovenskej“*, *„Dobrovoľníci — svojmu vodcovi“* (na stužke červenej), *„Svojmu čestnému mešťanovi — Turč. Sv. Martin“*, *„Svojmu zakladateľovi — Slovenské Pohľady“*, *„Kriesiteľovi slovenskej osvety — Živena“*, *„Nezlomnému charakteru — Turčianske Kasíno“*, *„Básnikovi — Slovenský Spevokol“*, *„Otcovi národa — Rodina Makovických“* (veniec z palmových listov), *„Slávnemu bojovníkovi — Ružomberskí národovci,“* *„Obhájcovi viery a práva — Seniorát nitriansky“*, *„Zakladateľovi a predsedovi svojmu — Konferencia kňazská“*, *„Svojmu nezapomenuteľnému patriarchovi — Vďační brezovskí ctitelia“* (veniec vavrínový, zo všetkých najväčší), *„Dr. Hurbanovi — Myjavskí Slováci“*, *„Drahému krstnému otcovi — Rodičia a krstné deti Kuliškovci“*, *„Neohroženému vodcovi národa — Liptovsko-sväto-mikulášski národovci“*, *„Drahému otcovi Hurbanovi — Liptovsko-sväto-mikulášska mládež“*, *„Večná Ti pamäť, neohrožený bojovníče za práva národa a cirkve —* Dr. *Ľ. Šimko so ženou“*, *„Čestnému bohatierovi — Tisovskí Slováci“*, *„Otcovi národa — Pešťbudínski Slo-*

váci“, *„Svojmu čestnému členovi — Tatran“*, *„S Bohom — od Kutlíkovcov“* (z Prešporka), *„Vernému priateľovi — Rodina Fajnorova“*, *„Od moravských bratrů — z Hodonína.“* Rodina farára a konseniora Michala Boora zo Skalice položila veniec bez nápisov; veniec „Detvana,“ ktorý doniesli z Prahy dvaja členovia spolku, Ladislav Nádaši a Michal Ursini, bol zo sviežich kvetov; moravskí bratia poslali vence i bez nápisov.

Maďaroni a Maďari môžu sa poďakovať senickému slúžnemu, Tóthovi, ktorý nad mrtvým dr. Jozefom M. Hurbanom novú a večnú hanbu uvalil jim na meno. Cirkevníci hlbockí, ačpráve za celý ten čas, ako Hurbana mali za farára, boli vystavení záhubným vplyvom menovite z blízkej Senice, vedeli dobre, koho teraz idú pochovávať, a preto dali vykopať hrob na najvyvýšenejšom punkte cintorína. Slúžny, ktorý sliedil za všetkým, čo robilo sa v Hlbokom, dal hrob zasypať. Jediným ospravedlnením takého kroku mohlo by byť, že novým kopaním pohýbaly sa snáď ešte svieže hroby; no tam, v takzvanom starom cintoríne, vôbec nepochovávalo sa už od roku 1838. Také zamiešanie sa do práv cirkve a rodiny bolo teda dielom zverským. Hroby len hyéna prevracia! Nad mrtvým pomstí sa len maďaron!

Keď veliké massy národa začaly sa hrnúť do Hlbokého, nový hrob už bol dávno vykopaný, a síce nie „v rade,“ ako kázalo slúžnovské heslo, lež na najkrajšom mieste nového cintorína. Kto počul o výčine maďaronskom, ťažko mu bolo premôcť rozhorčenie; no city, ktoré hýbaly srdciami nad mrtvým Hurbanom, spôsobily utíšenie. Všetko držalo sa ticho, trúchľive, pobožne. Asi hodinou pred pristúpením k pohrabným obradom v brezovských ženách začalo sa vrenie: chcely vykopať zasypaný hrob, a pána advokáta Fajnora, ktorý dozvedel sa o jich úmysle, stálo mnoho namáhania, kým jich vedel odhovoriť, utíšiť; ale v more národa nepreniknul ani chýr o pohnutí brezovských Sloveniek.

Po 2. hodine popoludní maly sa začínať pohrabné obrady — podľa prvých disposícií, v chráme. Ale do chrámu ku rakvi dostať sa nebolo možnosti ani len duchovenstvu. Chrám už plný, nabitý, a vonku ešte veliké massy národa — veľká väčšina. Vydávaly sa heslá, že pohrab bude pod holým nebom — ale z chrámu nehýbe sa nikto. Ľudia nechceli prepustiť svoje zaujaté miesta; mysleli si, že chcú jich von dostať, aby iní mohli prísť namiesto nich. Menovite chory ani za svet nedaly sa pohnúť. Až keď vzaly zpred oltára rakev a niesli ju von, bolo by sa hýbalo i chrámové obecenstvo. Ale vtedy už jemu bolo ťažko von za rakvou. Na širokom priestranstve medzi chrámom, farou a školou stál národ, opierajúci sa o chrámové dvere, ako hradby. Začalo sa tískanie. Pred chrámom každý hľadel zachrániť svoje miesto, v chráme nechcel zostať nikto. Kto odvážil sa pomáhať a napomínať, ako bolo by lepšie stavať sa, razom nebadal zem pod nohami — už bol nesený.

Striebrovlasý starec pán Pavel Košacký, vrbovský farár, začal antifonu: „Nyní propouštíš, Pane, služebníka svého v pokoji,“ chor spieval: „Nebo viděly oči mé spasení tvé!“ Na antifonu pána Karla Borsuka, farára bzinského: „V paměti věčné budou spravedliví,“ chor odpovedal: „A slyšení zlého nebudou se báti!“ Po modlitbe pán Ľudovít Boor, farár krajniansky, dotklive spieval znamenite volený žalm V, 1—3 a VI, 2—11, chor spieval pieseň: „Boj dobrý jsem výborně na světě bojoval.“ Nasledovala reč pána seniora *Jána Lešku*, ktorú ctený čitateľ najde celú dolu nižšie. Vlniace sa more národa tíšilo sa až pod dojmom tejto reči. Po piesni brezovského speváckeho spolku obecenstvo s pozornosťou poslúchalo citný a veľmi primeraným hlasom prednášaný trúchlospev pána *Jána Boora*, farára holičského. (V knižke našej umiestený je po reči pána seniorovej.)

Rakev vzali z mesta kňazi nitrianskeho seniorátu. (Bolo jich len liturgujúcich osemnásť.) Od nich mali ju prejať členovia deputácií, no vo velikom stisku, ktorý začal sa, akonáhle pohla sa rakev, nebolo možno zachovať ustálený poriadok. Massy obecenstva, hrnúce sa zo dvúch strán rakve, zaberaly všetko, ako povodeň. Po piesni brezovského spevokolu pri hrobe slovo na rozlúčenie menom národa slovenského povedal pán *Matúš Dula*, advokát z Turč. Sv. Martina. (V knižke reč jeho nasleduje po trúchlospeve.) Úlohou pána Dulu bolo dotknúť sa i momentov cirkevnými rečníkmi nespomínaných, a reč jeho pohla zástupy až k slzám. Pán senior Leška prežehnal rakev nášho oslávenca a dojatý národ poberal sa k dedine. Kto bol v stave, domáhal sa k zvýšeným vencom odtrhnúť si na pamiatku po liste. Od hrobu po faru boly drahé vence tak rozobrané, že z niektorých ostaly len steblá, poťažne drôty.

◆

Reč

na pohrabe Jozefa Ľudevíta Miloslava Hurbana,

doktora v sv. bohosloví, farára hlbockého, vysl. superintendenta atď.;

povedal

Ján Leška,

senior nitriansky.

Smiluj se, smiluj, smiluj se, ó Pane!
  Pospěš bolavé duše potěšiti;
Všakť z tvých vlastních úst ta útěcha vane:
  Že nás nemyslíš a nechceš trápiti.
Ó viděls' slzy, tíseň z Getsemany,
Slyšel's z Golgaty: Lamazabachtani!
  Toť naše tíseň, naše lkání bolné, —
  Mrou duše naše v úzkostech nevolné,
A jen jeden vzdych, jednu prosbu máme:
Smiluj se, smiluj, smiluj se, ó Pane. Amen.

Kresťanské trúchlivé shromaždenie! Drahý otec náš, náš Hurban odchádza už; už z milých úst jeho, na ktorých zvykly lpeť duše naše, zaznieva posledné slovo, slovo lúčenia, slovo Pavlovo v Efeze: „A aj, já nyní vím, že již více neuzříte tváři mé, vy všickni, mezi kterýmiž sem chodil, káže o království Božím.“ (Skutk. 20, 25). Náš Hurban umrel! Aký to dej! aký ohlas? aký otras! aké rozochvenie srdcí a myslí z toho jediného slova: Hurban umrel! Aj tam, kde Hurbana nemenovali svojím, zvlní sa ozvena, nastane otras, zostane dojem. No čo nám do nich? Nás, nás týka sa smrť Hurbanova, náš je žiaľ, naše srdce puká, naše srdce trúchli, naše srdce upí bolestne, lebo náš Hurban, náš otec umrel. Mne dostala sa smutná úloha byť rečníkom na Hurbanovom pohrabe. Ach, tak bych len mohol dostatočne oceniť našu ztratu, keby som do podrobna, hodne a pravdive vypočítal Hurbanove zásluhy, — a tak bych pravý a primeraný dal výraz nášmu žiaľu: keby som boľavé slzy naše vážil váhou ztraty, ktorú utrpeli sme ztratou Hurbanovou. No kto by dnes, v malej chvíli, v úzkom rámci pohrabnej reči mohol vypočítať Hurbanove zásluhy? a kto by dnes, v prvom otrase, keď smrť Hurbanova v dosahu a následkoch svojich ešte ani nemôže byť dostatočne povážená, — kto by už mohol nájsť primeraný výraz hlbokého žiaľu, ktorý rozrýva ranené srdcia naše? Je síce už historia života Hurbanovho až po posledný punkt zavŕšená a medzi dve dosky — kolísky a rakve zaviazaná, od onoho dňa, ktorý nám ho daroval, totižto odo dňa 19. marca 1817, v ňomž narodil sa z otca Pavla, kňaza beckovského, a z matky Anny Vörös, až do tohoto dňa, v ňomž odchádza k otcom a navracia sa k matke všech vecí. Áno, otvorená je kniha života jeho pred nami: avšak, keby sme začali čítať, každý, každičký z nás musel by vytrhnúť kus vlastného srdca, musel by vypravovať výjavy a zažitosti svojho vlastného života; lebo tak je život Hurbanov a deje života jeho tak sú vpletené v život náš, a naše zkúsenosti tak sú srastené so srdcom, s účinkovaním, s prácou a bojom, s túžbami a snahami, s obeťmi a krížom života jeho požehnaného, že jeho deje sú deje naše, že i nevedome, necítene dýchame nimi, že i nehľadane, nerátane vystupujú na površie nášho života. A práve preto, keby som chcel vyobraziť Hurbanov život, jeho deje, jeho zásluhy, jeho práce a útrapy: musel bych hľadať látku nie len v tých verných očach milovanej manželky, ktorá vyše štyridsať rokov bola svedkom, súčastnicou a sústrastnicou jeho života, nie len v srdciach dobrých, drahých, otca svojho hodných dietok, nie len v prácach úzkeho kruhu účinkovania cirkevno-kňazského na Brezovej a v Hlbokom: ale musel bych sa dovolávať svedectva veškerej cirkve evanjelicko-luteránskej v hraniciach i za hraniciami vlasti našej, a musel bych sbierať ohlasy z veškerého šíreho slovanského sveta, kam prenikla známosť mena Hurbanovho, kam zasiahla ozvena účinkovania jeho! Obmedzím sa však len na slzy naše: „O kdo mi to dá, aby hlava má byla vodou a oči mé pramenem slzí, abych dnem, nocí mohl oplakávať bolesti dcérky lidu mého.“ (Jerem.

9, 1). A pocíťte i vy, trúchliaci priatelia, pocíťte i vy, so mnou bolestný otras, hlboký žiaľ, ktorý spôsobila nám smrť Hurbanova. Bolesti a žiaľu nášho výraz nachádzame:

v Žalme 74, 9—12.

Znamení svých nevidíme, jižť není proroka, aniž jest mezi námi, kdoby věděl, dokud to? I dokudž, ó Bože! útržky činiti bude odpůrce? a nepřítel ustavičně-liž rouhati se bude jménu tvému? Proč zdržuješ ruku svou a pravice své z lůna svého nevzneseš? Však jsi ty, Bože, král můj od starodávna, působiš hojné spasení uprostřed země!

Trúchlivé shromaždenie! Obsah LXXIV. Žalmu v našej Biblii Svätej označený je takto: „Lid Boží oplakává toho, jak se s nimi v zajetí Babylonském dálo.“ Keď tedy vieme, že žalm tento je výraz súženia v zajatí babylonskom utrpeného: jasný nám bude smysel náreku bolestného, keď ľud Boží horekuje: „Znamení svých nevidíme, proroka není, aniž jest mezi námi, kdoby věděl, dokud to?“ Dokedy, totižto, útoky činiť bude odporca, dokedy Hospodin zdržovať bude ruku svoju! Nás dnes zastihla rana bolestná, a nárek ľudu utrápeného ozýva sa z úst našich. Nárekom synov izaelských tlumočím bolesť, ktorá nás potkala. Naša bolesť pri smrti Hurbanovej:

1. Proroka není,
2. Znamení svých nevidíme,
3. Není mezi námi, kdoby věděl, dokud to?

I.

Trúchlivé shromaždenie! Proroka není! Pohľaďme najprv k nášmu žalmu. Tento teraz prečítaný a k dnešnému bôľnemu kázaniu zvolený text je úzkostný výkrik srdca veľkou bolesťou ustrnutého. Ustrnuté srdce Izraelovo upí: proroka není. Smutnej doby ohlasom je náš žiaľny žalm. To bol smutný stav ľudu Izraelského, to jeho kleslá myseľ, jeho zmalátnelosť, strnulosť citu a ducha, že bol v rozptýlení opustený a utlačený: sila pak odporcov jeho v tom, že snažili sa utlumiť Izraela svojou prevahou a zbaviť ho jeho prorokov, učiteľov a umelých, čo tak trápne, tak porážlive a povážlive účinkovalo na ducha a myseľ jejich, že nado všetky biedy najväčšou biedou bolo jim povedomie: proroka není. V tomto trápnom postavení lkali bolestne: „Ach, Bože náš, proč zdržuješ ruku svou a pravice své z lůna svého proč nepovzneseš?“ O, zdalo sa jim, akoby Boh krížom bol založil ruky svoje; tak sa jim videlo, akoby pravicu svoju bol do lona schoval a nechcel sa dotknúť biedy ľudu svojho.

Či dnes pri smrti Hurbanovej netrnie srdce naše ustrnutím ľudu Izraelského? Áno, vidí sa nám, že Hospodin uťahuje a skrýva tvár svoju pred nami, že do lona kladie pravicu svoju, akoby necítil zármutku nášho. I my dnes, ako Izraelskí tam, lkáme tu: proroka není.

Spomeniem druhý taký bôľny výjav zo života ľudu Izraelského, z rovín moabských. Keď ztratili svojho Mojžiša, sišli sa synovia izraelskí na rovinách moabských a tridsať dní kvílili a plakali nad Mojžišom, lebo — dokladá svedok svätý — „nepovstal více prorok v Izraeli podobný Mojžišovi.“ I my sme tak dnes; my dnes tu v Hlbokom, na rovinách moabských, oplakávame muža proroka, muža Božieho, muža nášho, prvého z ľudu svojho, najprednejšieho muža nášho, kňaza, učiteľa, proroka!

Nastaly, ach nastaly na prvom mieste tebe, ó milá cirkev hlbocká, dni plaču a kvílenia nad tvojím Mojžišom. Dlhšie, než tam Mojžiš, vodil teba tu Hurban po púšti tohoto sveta. Dával ti chlieb z neba, kŕmil ťa manou Božieho slova a k skale vôd živých privodil žížnivé duše tvoje. Od onoho dňa júnového 1843, v ňomž prvý kráť posadil sa na hore svätej tejto, aby učil hlbocké zástupy: až do toho dňa novembrového minulého roku, v ňomž v krásnom v nove ustrojenom chráme posledný kráť požehnal vás, uplynulo viac než 44 roky; dlhšie tedy než Mojžiš bol vodcom vaším, viac než jedno pokolenie vzrástlo jeho slovom, slovom a duchom proroka tohoto. I akožeby dnešný deň nebol dňom kvílenia nášho? akožeby celé Hlboké nekvílilo: proroka není!

I táto kvíľba nesie sa široko-ďaleko za roviny moabské, za údolia hlbocké. Váš žiaľ je náš žiaľ, je žiaľ celého ľudu evanjelického a zvlášte ľudu slovenského. Či nám nebol učiteľom a prorokom? A či mnohý i z nás kňazov vo veciach viery a učenia, v evanjelickej nauke, vo vernom vyznávaní Pána Ježiša Krista, pri čistom zachovávaní augšpurského vyznania nemusí sa priznať, že je zo školy Hurbanovej? Cirkev má svojich prorokov. A ktorý muž a učenec vžije a vpije sa v hlbinu pravdy Božej a mluví to a tak, čo a jak Boh dáva mu vymlúvať: je prorokom. Ktorý muž a učenec vie sa tak vžiť v túžby, potreby a v spasiteľné snahy ľudu svojho, v snahy života a spasenia večného, že žijúc ľudu ľud obživuje, ľud za sebou tiahne, zo sebou vznáša k Bohu, Spasiteľovi svojmu: je prorokom. Takým bol Hurban. Dnes odchádza. O kvíľme, dajme sa v nariekanie: proroka není!

Že prorok, že vraj Hurban prorokom — snáď mnohí i takto porúhať sa budú. Ach, netajte sa, však i na vás účinkoval jeho zvláštny, mocný zjav, jeho nadšené oko, moc slova, smelosť výrazu, skalopevná ustálenosť v mužnom presvedčení. Dovoľte nám i vy zalkať: proroka není!

II.

Znamení svých nevidíme. Žiaľ náš pri smrti Hurbanovej má tú bolestnú, odôvodnenú príčinu, že znamení svojich nevidíme.

Izrael, ktorého spomína náš dnešný žalm, nad tým horekoval, že v rozptýlení a ponížení svojom znamení svojich nevidel a nemal, že nemal a nesmel mať znamenia, erbu, hesla a symbolu svojho zvláštneho stavu a života. To mu bolo tak bolestné, že ani nevedel, ako lepšie vyjadriť cit zármutku svojho, ako tým, keď rozhorekoval sa bolestne: znamení svých nevidíme.

Spomeňme si na milú cirkev našu u nás, či nenájdeme istú podobnosť s Izraelom v našom žalme spomínaným? Nevera, náboženská ľahostajnosť, vierovyznanská chladnosť dávno podžieraly korene viery, čistého učenia, pravého evanjelického vyznania, verných symbolov a znamení našich. Náboženská ľahostajnosť s inými námerami spojená snažila sa už dávno strhnúť symbola, znamenia naše, a protikresťanský prúd tento oznamoval a oznamuje sa bez prestania v cirkvi našej. Vieme, aké Hurban pozdvihnul v cirkvi proti všetkým necirkevným snahám znamenie; znamenie viery, heslo Božieho slova, čistú nauku milej cirkve svojej evanjelickej. Dotknem sa niektorých bodov práce jeho a spomeniem nedeľnú školu na Brezovej, spolky miernosti, cirkevnú kázeň v Hlbokom, kňazské konferencie v senioráte nitrianskom, a zo spisov: Uniu, Nauku, Cirkev evanj. luteránsku. Všade to isté znamenie naše. Ach, a jak mocne ozývalo sa slovo pravdy a života z úst jeho na kazateľni, jak potešiteľne od oltára, jak rozhodne na každom mieste. Mužne hlásano výmluvnými rty jeho slovo cirkve našej, vysoko držano znamenie symbolických zvláštností našich v jeho rečach, v jeho spisoch, v jeho kázaniach, v jeho konferenčných prímluvách, v jeho konventuálnych osvedčeniach. — Pavlova rozhodnosť: „neníť jiného základu, než ten, kterýž položen jest, jenž jest Ježíš Kristus“; Petrova určitosť: „Ty jsi Kristus, ten Syn Boha živého“; Jánova mäkkosť a lahoda lásky k Pánu a k cirkvi; nábožnej piesne vrúca poddanosť: „Kříž můj jest erbem mým“; Lutherova smelosť a stálosť v pravde evanjelickej; jeho neunavná činnosť k prospechu a zvelebeniu sboru hlbockého; jeho nevyčerpateľná vytrvanlivosť až po horký kalich utrpenia všelikého; jeho prevaha ducha, slova a práce, — či nemusely nám činiť ho znamením a heslom cirkevného, kňazského, učiteľského života? Však sme čakali, vyhliadali pri každom novom zjave cirkevnom, pri každom novom ruchu na pole cirkve našej zabiehajúcom, pri každej slávnosti, pri každom verejnom cirkevnom shromaždení, pri každej novej myšlienke, pri každej nahodilej otázke čakali sme na jeho slovo, ako na znamenie, a každé jeho slovo pôsobilo mocne, smerodajne, rozhodne. — Či nie tak? Povedzte vy, mužovia, mládenci, starcovia hlbockí, ktorí ste kŕmení boli jeho učením, akožto mliekom slova Božieho bezo lsti; povedzte vy, ženy a panny hlbocké, ktoré ste, ako Maria Betánska, u nôh jeho sedávaly: či nebolo vám každé jeho slovo heslom, symbolom, znamením viery, lásky, mravu, čistoty, skromnosti, priamosti a pravosti života; či nebolo vám znamením spasenia večného? My, ach my, idúc rozpomienkami svojími za odchádzajúcim, lkáme bolestne: znamení svých nevidíme. A konečne po

III.

Žiaľ náš a bolesť naša pri smrti Hurbanovej sú odôvodnené tým, že „není mezi námi žádný, kdoby věděl, dokud to?“

Spomenul som, že plačeme nad Hurbanom tak, ako plakali synovia Izraelskí nad Mojžišom na rovinách moabských. Svedok bolesti ľudu Izraelského udáva príčinu, prečo tak velice kvílili, a praví: „Ale nepovstal více prorok v Izraeli, podobný Mojžišovi, (kteréhožby tak znal Hospodin tváří v tvář;) ve všech znameních a zázracích, pro něž poslal jej Hospodin, aby činil je v zemi egyptské před Faraonem a přede všemi služebníky jeho. Také i ve všech skutcích ruky silné, a ve všeliké hrůze veliké, kteréžto věci činil Mojžíš před očima všeho Izraele.“ (V. Mojž. 34, 10—12). Horekovali, že už nebude proroka, ktorý by bol v ľudu svojom v skutkoch ruky tak silnej, ako Mojžiš, a ktorý by voči Egyptským bol v znameniach a zázrakoch tak veliký, ako Mojžiš; horekovali, že Mojžiš je nenahraditeľný.

Náš dnešný žalm má rovne na mysli nenahraditeľnosť proroka, keď úzkostne dokladá: proroka není a mezi námi není žádný, kdoby věděl, dokud to?

A kto nám nahradí Hurbana? Ach, bude nám, bude chybovať. Však sme boli privyknutí cele spokojne a spoľahlive dávať miesta jeho slovám, jeho radám, jeho napomínaniam, jeho káraniam. Veľmi často mysleli sme, že on myslí za nás a zostali sme spokojní; hľadeli sme, že on robí za nás, prišlo-li k práci, a mnoho, mnoho trpel, kde sme boli istí, že trpí i za nás. Keď prišlo čo pojednávať, čakali sme až Hurban príde; keď bola v čom pochybnosť, hľadeli sme, čo Hurban povie; keď šľahal kto po nás, nadstavil sa Hurban, aby zachytil šľahy, mierené na nás. A pohľadme na milú cirkev hlbockú, čo tu vykonal pre mládež, čo pre chrám a školu, čo v biedach a v úzkosťach jednotlivých cirkevníkov svojich. A mali by ste tu stáť svedkom vy všetci z mládeže slovenskej evanjelickej, ktorí jeho prispením, jeho prímluvou, radou a pomocou dostali ste sa k prameňom vyššej vedy. A keby každý, komu Hurban bol dobrým, prišiel sem s vďakou svojou, videli by sme mnohého známeho, neznámeho, pravda že i mnohých, ktorí teraz hádžu po ňom kameňom. A Hurban nado všetkými a ku všetkým s nevyrovnanou ochotou, s nežnou teplotou srdca, s obetivým sebazaprením, na všetkých pamätajúc, seba zapomínajúc, chudobný mnohých obohacuje. On iste, iste bude nám chybovať.

A keby sme aspoň vedeli, dokiaľ to?

Je pravda, že Hospodin najlepšie pečuje o ľud svoj a nezapomína dedictva svojho; — vieme a veríme, že nezapomenie ani nás, ani vás: na tom stojíme, na tom zanechávame cirkev hlbockú, vdovu zkormútenú, dietky bôľne ranené a každé srdce boľavé. Je pravda, že Hospodin je verný v slove svojom a pamätlivý sľubu svojho, a ako zasľúbil, tak i učiní: vzbudí prorokov, pošle pastierov, dá učiteľov, kazateľov a bude zástupcom vdov a sirôt. Tomu dôverujeme. Je pravda, že každá doba má svojho muža, a ani tu Hospodin ruky svoje neschová. Je pravda, že dielo muža vynikajúceho nestlie, neshorí, nezahynie. Je pravda, že Hurban bude žiť v cirkvi svojej, v ľude svojom, v národe svojom na rad nesčítateľných rokov. My nemusíme sa báť, iní nemusia sa tešiť, že by s Hurbanom zhynulo dobré semä, ktoré rozsieval na poli cirkve Božej. A predsa, predsa želieme, že nám zostáva nenahraditeľným.

Budeme sa s Pánom Bohom dohadovať? Možná, že nám je tak na srdci, ako bolo synom Izraelským pri rozkvílení sa dnešného žalmu; možná, že nám je na mysli, ako by sme chceli namietať Pánu Bohu: „Dokudž útržky činiti bude odpůrce, a nepřítel ustavičně-liž rouhati se bude jménu tvému?“ No čo budeme namietať? Súdiť sa s Bohom nemáme práva; dotazovať sa: prečo tak činíš? nemáme príčiny. Náš milý otec, Hurban náš odchádza; náš žiaľ nad ním, naša bolesť pri smrti jeho je odôvodnená, ospravedlnená; vidíme, cítime ztratu boľavú; lkáme s bolesťou: proroka není, znamení svých nevidíme, aniž jest mezi námi, kdo by věděl, dokud to? Avšak Hurban vyplnil úlohu svoju. A v svete zlom boli i mnohí dobrí, uprostred nevďaky videl i vďaky úprimnej dôkazy. Láska manželky, dietok, priateľov dôverných vernosťou snubného prsteňa tkvely na jeho ruke, na jeho srdci; cirkev domáca stálu vernosť zachovala mu i v dobe najťažších pokušení; cirkev širšia odmenila zásluhy jeho, trebárs len v menšej lepšej čiastke, hodnosťou dekana, notára, seniora, biskupa; seniorálnych konferencií bol predsedom, cirkve všeobecnej dôverníkom až do smrti; školy vysoké poctily ho, čím najviac mohly, doktorátom Sv. Bohoslovia, a čo najvýznamnejšieho, i Jeho cis. a ap. kráľ. Veličestvo ráčil najmilostivejšie rozpomenúť sa na najvernejšieho poddaného svojho.

Že nemôže so Simeonom v každom ohľade povedať: „Již viděly oči mé;“ že s Mojžišom len z ďaleka, z hory Nébоh dano mu hľadeť na zem zasľúbenú: čo na tom? Však odpočinutie a sviatok ľudu Božiemu je teprv odložený, sviatok a odpočinutie kynie až za bránami večnosti! V svetle večnosti jasné sú snahy, práce a boje naše.

Iď tedy už, otče drahý, k odloženému odpočinutiu a sviatku večnému; iď, kde Kristus Ježiš prijíma verného služebníka; vojdi v radosť Pána svojho.

A vám, vám duše milené, rozkoš a radosť srdca mrúceho, vám posledný pozdrav, posledný bozk, posledné slovo a slzu rozlúčenia: manželka Anna, syn Svetozár s manželkou a dietkami, Vladimir, ktorý v poslednej chvíli prišiel klesnúť už nie na tvár, len na chladnú rakev otca drahého, s manželkou a dietkami, Konstantin, Bohuslav, dcéra Božena s manželom Pavlom Royom a synáčkom, po Želmíre manžel a dietky, po Ľudmile manžel Dionys Feja — vám otcovské požehnanie. Švagrina Emilia Jurkovičová s manželom, zaťom Michalom Boorom a ostatnými dietkami, po švagrine Julii rodina Slobodovská, po sestre Sidonii rodina Bullovských, kmotrovia a krstné deti: vám srdečný pozdrav; cirkvi hlbockej, seniorátu a bratstvu nitranskému nebeskú útechu. Všetkým, všetkým slovo útechy a nádeje: „Však jsi Ty, Bože, král můj od starodávna, působíš hojné spasení uprostřed země a vychováváš nás k dědictví neporušitelnému, neposkvrněnému a neuvadlému v nebesích. Amen.

Trúchlospev Jána Boora,

farára holičského.

Ach, jak to padá těžce, Bože věrný,
v tak krátkém čase měniť písně tóny,
jen před nedávnem hlas jej jubilejní
má se teď změnit v žale, kvilby, stony!
V té slavné tvého jubileum době*)
kdo o tom, co se brzo stane, sníval?
zdaž pamatáš se — já jsem tehdáž tobě,
sbore hlubocký, takto byl zazpíval:

„Co ale činí, o, církvi vznešená,
tvé jubileum tak velkým, nádherným?
to, že ho světíš šťastná a blažená
s tvým dobrým otcem, pastýřem svým věrným.
Když Jej zdravého na duchu a těle
teď spolu s tebou jubilovat vidím:
mé srdce plesá radostně, vesele,
já tobě, moje Hluboké, závidím!“

Ó, bratři moji, ó, vy sestry milé!
Jak v krátkém čase žalostná proměna!
Ostydlo srdce velké, ušlechtilé,
tam schránka těla bezdušná, studená.
Mé srdce v bolné nalezá se tísni,
jest mi úloha nyní těžká dána,
já mám rozepjat křídla moji písni
nad smutnou rakví doktora Hurbana!

---

*) Dne 13. novembra 1887 světila církev evanj. Hlubocká 100-roční jubileum posvěcení chrámu Páně.

Já zpívat — cítím nedostatky svoje,
malý — o velkém ducha bohatýři,
mladý — o žití dlouhém skutků, boje;
slabý — o mocném knězi velké víry.
A k tomu ještě nad odchodem jeho
i moje srdce bolestný cit svírá,
neb aj, v Něm otec dobrý rodu mého
a tak i dobrý můj otec umírá.

Aj, velké padlo kníže v Izraeli!
i velký duchem - srdcem padnout musí;
je často umřít idej nositeli
prv ovoce než práce své okusí.
Tam kvílil národ proroka Mojžiše,
jemu daného samým Bohem Pánem,
kvil církev, národ, vroucně, ač i tiše
nad vůdcem svojím, doktorem Hurbanem!

Ó, církev, národ! již to jeho zlaté
za vás na věčnost srdce bít přestalo,
výřečné slovo, jež vás mnohokráte
bránilo, děj svůj na vždy dokonalo.
Již z zmeravěné ruky pero padá,
jež vedlo k umu pokladům bohatým,
již pobožný kněz pastýřskou hůl skládá
před Božím koře se výrokem svatým.

Nuž tedy, církev hlubocká, vznešená,
Ty Hurbana již svého věčně tratíš.
I na Něm Boží jsou slova splněna:
prach jsi, člověče, a v prach se navrátíš.
V studeném svém a tmavém objetí
zem bude držet hřbitova tvého
na jedno téměř celé půlstoletí
dobrého otce — pastýře věrného!

Aj, muže toho, jemuž v světě kynul
běh života pln slávy, velký skvelý,
ve mnohém boji a práci uplynul
věk žití v tobě, ó, Hluboké, celý.
Muž, jehož jméno i v dějknihách světa
skví se ve mnohé slávě a ozdobě:
ten žití svého požehnané léta
posvětil všecky, ó, Hluboké, tobě!

Jen nezapomeň nikdy na věrného
lásku pastýře — kým byl mezi vámi —
a pokrop nyní smutnou rakev jeho
vděčnosti vroucí vřelými slzami,
a zvolej: Pane! když jest to již Tvojí
přesvaté vůle určitba pokorná:
ó, propusť tedy v Tvém svatém pokoji
drahého vůdce, otce — Simeona!

A Ty, Sione, vlasti naší milý,
tvůj mohutný sloup opět jeden padá,
jenž býval vůdcem těch, co tě bránili
svou — ukonaný od boje — zbraň skládá.
Ó, ty, Lutherem sbore obnovený,
vznes ku obloze vzdych vděčnosti vroucí,
na hradbách svojích postav utěšený
pomník Hurbana — slavný, nehynoucí!

Můj rode drahý! tebe zanechává
tvůj otec, vůdce, v také smutné době,
když ti největší boj žití nastává,
když upíš, stenáš v bídě a porobě.
Za blaho tvoje, svobodu a slávu
svůj celý život věčně obětoval,
a keď do hrobu sklání svoji hlavu
se vzdychem: Bože! darmo sem pracoval?

„Ó, jen spi sladce! nepracovals' marně!“
tak Mu přivolej na pouť jeho věčnou,
„my prací Tvojích to ovoce zdarné
požívať chceme myslí Tobě vděčnou.
Dokonat, cos Ty začal — naše touha,
my za příkladem Tvojím žíti chceme,
a bude přece jen Tvoje zásluha,
jestli vítězství slaviti budeme!

A ještě jedna veliká rodina
nad smrtí Jeho zaděsí se chýrem,
neb tratí velkých ideálů syna,
zem zavře se nad slávy bohatýrem.
Již slyším ze srdc million nadšených
nad rakví Jeho hymn jaký se zrodil:
„na činech slávy velikých, vznešených
ne malý budeš mít, Hurbane, podíl!“

Pak na nejmenší přicházím rodinu,
však na největší srdce žale, rány
věrné manželky, dobrých dcer a synů,
na svazek svatý, šťastný, požehnaný.
Proud slzí teče — a tok jejich mutný
teď kropí smutných zarmoucené líce;
nezničí lásku meč smrti ukrutný,
„smrt jest života, ne lásky hranice.“

Při velké ztrátě i velká potěcha,
Bůh dobrý žalost v potěšení mění,
i nyní nás sic' bez ní nezanechá —
přec' v srdcích zněje: neníť Ho již — není!
O, církev milá, ó, národe bodrý,
já mými můžu jen přivolat ústy:
ač nás opustil Hurban, otec dobrý,
Ty nás, nebeský Otče, neopusti!

Již přede dveřmi Veliký jest Pátek,
v něm pravda Boží na kříži přibita,
však za ním slávy Velkonoční svátek
a s ním svoboda pravdy, víry svitá.
I ten Otec náš ze svého Golgatha
k miláčkům svojí duše takto praví:
Bůh bude s tebou, církvi Krista svatá,
Bůh i tebe, můj národe, oslaví!

A my věříme Tvému poručenství,
věříme silně, bez pochybování,
tak jako spásu že pro člověčenství
svaté Kristové vydobyly rány.
Ono se splní — avšak ne bez boje,
no my bojovat chceme i budeme,
jen Tobě popřej Bůh dobrý pokoje,
my Ti ho vděčně, vděčně popřejeme.

A tak se mi zdá, že zrak jeho bystrý
se ještě jednou v rakvi té otvírá,
že v srdci skví se kus života jiskry,
že ruce svoje ještě k nám vystírá.
Ano — bohužel! — že mi jenom zdá se;
On mrtvým — mrtvým přece jen zůstává,
tak i to se mi zdá, že v mojím hlase
k svým milým, drahým takto přivolává:

Ty, prací a bojů — žalů, utrpení,
štěstí, radosti družko drahá, věrná,
k tobě upírám zrak svůj uslzený,
slyš ještě slova upřímná, důvěrná.
Za stálou věrnost, lásku čistou, vřelou.
za oběť tvého života velikou,
za pomoc, ochranu i potěchu skvělou
přijmi nekonečné množství mojích díků!

Aj, vidím nyní minulost mou celou,
práce a boje a žaláře tmavé,
hrozby, osidla slepých nepřátelů
i milé dítky v rukách smrti dravé.
Že jsem neklesl, jen tobě děkuji,
neb byla jsi jak anjel Boží se mnou,
a proto nyní k Bohu oroduji,
by ti ráčil být bohatou odměnou!

Pojďtež, dítky mé, pýcho srdce mého,
dcéro, synové, vnuci i zeťové,
chci Vám udělit požehnání svého
v tom uzavřené mém posledním slově:
Bůh budiž s Vámi! a Vy zas jen Jemu
jak já věnujte v službu život celý,
to pokoje dá v hrobě tělu mému,
to jména mého pomník slavný, skvělý!

Švagre, švagrová, svatové milení,
Svazkem rodinným spojení přátelé,
za lásku Vaši v štěstí i trápení
Vám díky vzdávám srdečné a vřelé.
Duše šlechetné! v boji a v neštěstí
mně vždycky láskou upřímnou oddané:
řiď žití vášho rozmanité cesty
Ty sám milostí svojí Kriste Pane!

A co bych tobě, církev moje milá,
teď naposledy ještě obětoval?
ty moje v Kristu dcéro ušlechtilá,
již jsem na ňadrech lásky mé odchoval!
Zrůstej na skále Kristu — k spáse dané.
s Bohem, otcové, matky, dítky moje,
s Bohem, učitel, škola i chrám Páně,
s Bohem, Hluboké, zem mých prác a boje!

Bratstvo Nitranské — vy spoluděluíci
moji na svaté vinici Kristové,
vy bojů dávných spoluúčastníci
i vy mladiství bratři a synové...
Bůh žehnej vás i sbory vaše milé,
chraň rodiny i školy, učitele,
a dej vám dožit na Sionu chvíle
vítězství, slávy, radostné, veselé.

A ještě k tobě, národ můj zaznatý,
v němž jsem vlasť, krále vždy věrně miloval.
jemuž jsem lásky svojí oheň svatý
až po kraj smrti vděčně obětoval,
hleď na bolestné srdce mého rány,
slyš, kterak z něho zní hlas úzkostlivý:
Co bude s tebou, rod můj milovaný?
ó, chraniž tě Bůh dobrý, milostivý!

Pak naposledy ještě svou pravici
podávám i vám, nepřátelé moji!
Já stojím již před Boží teď stolicí,
soud váš nechej mne již nyní v pokoji.
Boj se mnou prestal, ale ne s myšlénkou.
tu neudusí meče, ni řetězy,
já odcházím, však s tou nadějí velkou,
že pravda její — ta přece zvítězí!

Na hoře Nebo hrob jest otevřený,
tam skládá Mojžiš schránku těla zemskou,
skládá v pokoji, neb viděl blažený
zem lidu svého svatou, Kananejskou.
I z posvátného hřbitova klidu
tvého, Hluboké, od mohyly Jeho
znít bude hlas ten: zde spí vůdce lidu,
jenž v dálce viděl slávu lidu svého.

Ó, otče drahý! my teď, Tvoje dítky,
na kolena při rakvi Tvé padáme,
příjm' ducha Tvého v své slávy příbytky,
Otce v nebesích, pokorně žádáme.
A Pán, za nímž jsi nosil kříže břímě
jako věrný kněz na života pouti,
rač Tvému dáti — o to Jej prosíme —
tělu sladkého v nebi spočinutí!

Za práce, které Tvá vyvedla síla,
za boj Tvůj v službě církve i národa,
za obrovského ducha Tvého díla,
před nimiž tichla nepřítelů zloba,
za ten příklad Tvůj veliký, nádherný,
jak církev — národ milovat srdečně:
i přijmiž od nás, otče dobrý, věrný,
žalmy dík našich upřímné a vděčné!

Již nové zrostou po nás pokolení,
již o nás žádné nebude zpomínky,
když Tobě národ svobodný, blažený,
stavěti bude slavné monumenty.
Tělo Tvé krýti budou země hrudy,
ale duch velký i v potomstve žije,
i na Tobě se ta pravda potvrdí:
že v hrudě nikdy diamant nezhnije.

Nu utichněte, písně skromné slova,
však zvuky vaše nezbudí Hurbana,
již nad mohylou Jeho bude nová
píseň mohutná oslavy zpívána.
Hlas můj se chvěje — již chybí na síle,
již cítím, jak jsem malý, bídný, slabý;
ó, rcete se mnou, bratři, sestry milé:
spi sladce, s Bohem, s Bohem, otče drahý! Amen.

◆

Reč Matúša Dulu,

advokáta z Turč. Sv. Martina, viceinšpektora turčianskeho seniorátu,

nad hrobom dr. Jozefa M. Hurbana.

Prišli sme sem z blízka i z ďaleka, aby sme Tvojim telesným pozostatkom, milý otče a vodca náš, preukázali poslednú počestnosť, aby sme vyžalovali svoj hlboký žiaľ preto, že Ťa už niet medzi nami, a aby sme tým podali dôkazy nikdy nezviklanej uznalosti a povďačnosti, ktorou Ti dlhuje a na veky dlhovať bude celý Tvoj slovenský národ — či on býva pod Javorinou, na brehoch Váhu, Turca, Torysy a Hrona, alebo na žírnych rovinách dolnej zeme — za Tvoju neohraničenú lásku ku nemu, za to, že si ho počas celého svojho života, tak jako snáď nikto iný, v svojom srdci nosil.

Jako nemá rozrývať nevýslovný žiaľ útroby každého verného Slováka na hrobe Tvojom?!

Ty, muž veľkých koncepcií, Ty, muž zriedkavej u nás vytrvalosti a energie, Ty, muž nie len slov, ale i činu, ktorý si, keď to okolnosti sebou donášaly, mal dosť smelosti siahnuť i ku meču, Ty, nezapomenuteľný otče a vodca náš, venoval si nám, venoval si službe svojho opusteného slovenského národa, bez váhania, všetky sily svojho obrovského ducha, celý svoj život, tak dobre jeho jaro a leto, jako i pozdnú jaseň, vzdor tomu, že si vedel, čo Ťa očakáva za Tvoju vernosť k svojmu národu, že Ti bude pretrpeť nejedno príkorie od neprajníkov našich, že lietať budú za Tebou jedovaté šípy a nikoho nebude, kto by jich zachytil, — vzdor tomu, že si vedel, že tým zriekaš sa nárokov na zaslúžené, každému milé pohodlie, na lesk a slávu sveta tohoto, že obetovať musíš svoju užšiu rodinu svojej širšej rodine.

Vlohami svojími povolaný opanovať, zaplňovať toľký terrain, koľký Ti Tvoj slovenský národ poskytnúť nemohol, bo poskytnúť nesmel — hýbal si i odtiaľto millionmi sŕdc, a kde si sa len ukázal, tam postačoval Tvoj pohľad oduševniť, Tvojej vôli poslušným urobiť massy, tisíce Tvojho národa.

Že pri tom všetkom ešte i teraz, po Tvojej smrti stalo sa, čo stať sa nemalo, že Ti, otče náš, vodca náš, slávny Hurbane náš, bárs uznávame Ťa my a uznáva Ťa s nami i celý svet za najväčšieho Slováka tohoto storočia — škriepený bol, ako počujem, kúsok rodnej zeme, kúsok miesta v tomto ináč nepatrnom hlbockom cintoríne, na ktorom mohol by si složiť svoju omdlenú hlavu, to ťažko nesieme — no prenesieme tak, jako si nás Ty v svojom živote učil prenášať podobné príkoria malicherných ľudí. Nie my, oni budú zahanbení, bo toho jednoho sme si istí, že tento hlbocký cintorín k vôli Tebe, k vôli tomu kusu slovenskej zeme, ktorý Ty zaujmeš a ktorý nechceli Ti dopriať, navštevovaný bude z pokolenia na pokolenie zástupami povďačného slovenského národa.

Nuž príjmi, milý otče náš, vodca náš, na tomto škriepenom, ale vydobytom Ti mieste, nad hrobom svojím odmenu za svoju lásku a vernosť ku nám, za život vyše polstoročný, zaplnený službou slovenskému národu, za utrpenia, ktoré trpelive a rád znášal si preň a ktoré sa neskončia ani Tvojou smrťou. My za všetko to odmeňujeme sa Ti tým tu vysloveným sľubom, že nikdy neopustíme národ svoj, že veci, zásadám, ktorým si Ty slúžil, verní zostaneme, podľahnúť nedáme.

Nech Ti je ľahká rodná slovenská zem!

◆

Poslednia pravota dr. Jozefa M. Hurbana.

> Nechažť se zastydí a předěsí zřejmě všickni nepřátelé moji; nechažť jsou zpět obráceni a rychle zahanbeni.
> Žalm VI. 11.

Už predstúpil pred najvyššieho Sudcu, pred ktorým istotne čestne obstojí, lebo slúžil tu na zemi pravde, bez svojho prospechu a zisku. Proti nemu zavedenú trestnú pravotu nitrianske súdy teraz už zastavia, no poneváč touto boly strpčené posledné dni jeho života a zlí ľudia i nad jeho otvoreným hrobom chceli ju využiť k potupeniu jeho bezúhonného mena, treba je objasniť, čo to bola za pravota.

Pravý priebeh veci je tento:

Anna Žáčka bola vydatá najprv za Jánom Žákom, z tohoto manželstva mala syna Pavla a dcéru Kristínu; prvý jej manžel Ján Žák umrel roku 1876. Vydala sa nanovo za Pavla Žáka. Svojho jediného syna Pavla nereklamovala, a preto bol odobraný za vojaka. S druhým manželom nemala dobrý život, ten ju roku 1885 zanechal. Nemajúc pri svojom hospodárstve mužskej opatery, šla 1885. roku k notárovi Lúžovi, aby vyprostredkoval prepustenie jej syna-vojaka k poľným prácam. Notár poslal ju k farárovi Hurbanovi pre rodinný výkaz.

Anna Žáčka bez bližšieho udania žiadala rodinný výkaz po svojom prvom manželovi Jánovi Žákovi. Poneváč to nebolo v čas reklamačný, ba vedel, že Pavel Žák je už odobraný k vojsku, Hurban predpokladal, že žiadaný výťah bude upotrebený k majetkovej záležitosti, a preto obmedzil sa v ňom na dáta rodiny Jána Žáka sa týkajúce a nový vydaj Anny Žáčky nepripomenul.

Takto vyhotovený rodinný výkaz Hurban opatril **predpísaným kolkom** (Štemplom) a vydal, *po zaplatení taksy*, do rúk Anny Žáčky.

Notár Lúža pripojil tento rodinný výkaz k prosbe, ktorú menom Anny Žáčky podal cieľom prepustenia Pavla Žáka z vojenskej služby. Pravda, Hurban o tom dozvedel sa až potom, pri trestnom vyšetrovaní.

Pavel Žák bol dočasne prepustený.

Anna Žáčka a jej syn Pavel boli presvedčení, že Pavla Žáka prepustili len k poľným prácam, a preto jim ani nenapadlo roku 1886 opätne reklamovať. No predstavenstvo obce podalo opäť prosbu, ku ktorej zas bol priložený tento rodinný výkaz, s tým dodatkom, že v rodine Jána Žáka nestalo sa druhej premeny, krem tej, že dcéra Kristína vydala sa. *Keď tento dodatok písal, Hurban ešte ani vtedy nevedel, že jeho výkaz bol vo vojenskej záležitosti upotrebený.*

V tomto štadiume dostaly sa Žáčkine písma do rúk senického slúžneho Tótha. Tento hneď vyzval Hurbana, aby podal úradné osvedčenie. Hurban poslal slovenské osvedčenie, s tým, že on pre Annu Žáčku k cieľom vojenským nevydal žiadneho rodinného výkazu, ba ani nemohol vydať, keď mal úradnú známosť, že Anna Žáčka na novo sa vydala, a tak jej syn Pavel Žák nemá na osvobodenie od vojenčiny právneho nároku, — nemohol vydať konečne i preto, lebo Pavel Žák jeho vedomím nereklamoval a bol k vojsku odobraný. Udával podjeduým, že on vydal síce v roku 1885 rodinný výkaz Jána Žáka, ale nie k vojenským, lež k majetkovým cieľom, čo dosvedčuje i tá okolnosť, že výkaz tento patričným kolkom zaopatril, kdežto matrikulárne výťahy k cieľom vojenským potrebné nepodliehajú kolkovému poplatku. A tak výkaz ním vydaný len zlomyseľným spôsobom — avšak bez jeho privolenia a vedomia — musel byť upotrebený k cieľom vojenským.

Senický slúžny, s tým odôvodnením, že jeho úrad vybavuje len v štátnej reči podané prosby, odvrhnul toto slovenské osvedčenie Hurbanovo. Hurban proti tomuto výnosu odvolal sa, na základe národnostného zákona, k vyššej vrchnosti, no nedostal odpovede.[1]

Medzitým umreli notár Lúža i richtár Martin Žák. Prispením slúžneho Tótha stal sa v Hlbokom notárom Šaško Gyula a richtárom Pavel Kovár ml. Títo noví úradníci obecní — ako Anna Žáčka udáva — nahovárali Žáčku, aby i tretí raz podala prosbu. K tejto tretej prosbe — teda už po Hurbanovom osvedčení, ktoré slúžny veru prečítal si — bolo pripojeno maďarské osvedčenie, notárom Šaškom vlastnoručne písané a podpísané, Pavlom Kovárom ml. ako richtárom podpísané a obecnou pečaťou potvrdené, toho obsahu, že je Ana Žáčka vdovou. Vojenská komisia v Senici, v ktorej ako úradné orgány zasedali i slúžny Tóth, ktorý dobre vedel, že Žáčka nie je vdovou, i notár Šaško a richtár Kovár, ktorí vydali falošné svedectvo, — i teraz prijala prosbu.

Slúžny Tóth teraz nanovo odovzdal písma trestnému súdu. Rozumie sa, teraz už mohly byť predmetom trestného pokračovania, lebo bolo pri nich falošné osvedčenie o vdovstve Žáčkinom. A Hurban pri vyšetrovaní zvedel, že to osvedčenie nosí i jeho podpis. — To potrebovali.

Ako prišiel Hurbanov podpis na toto osvedčenie?

Dňa 20. mája v Senici pred vyšetrujúcim sudcom Hurban soznal, že otázny rodinný výkaz vyhotovil a pozdejšie opatril dodatkom o vydaji dcéry. No nevydal ho k cieľom vojenským, ako to naň prilepené kolky dokazujú.[1]) Vydal ho k cieľom majetkovým, a tak správne, lebo v ňom vyznačené sú všetky dáta, týkajúce sa rodiny Jána Žáka. Druhého manžela Anny Žáčky nevtiahnul preto, lebo výkaz k cieľom vojenským od neho žiadaný nebol, a tento druhý manžel i tak nepatrí do rodiny Jána Žáka. Ostatne, *ani vo výkaze, ani v dodatku netvrdí sa, žeby Anna Žáčka bola vdovou*, a tak nestojí, žeby ona dľa tohoto výkazu musela byť považovaná za vdovu. „Proti takému zakľučovaniu — hovoril Hurban — musím sa ohradiť, lebo poznámková rubrika Anny Žáčky v mojom výkaze nie je vyplnená, a tak patričná vrchnosť nemohla vyčítať z môjho výkazu vdovský stav Anny Žáčky. V týchto okolnosťach vrchnosť mala, ešte pred povolením žiadaného prepustenia, mňa úradne uvedomiť, že môj výťah upotrebený je k vojenským cieľom, že teda k takej veci je neúplný. Na takéto upozornenie istotne bol by som doplnil rodinný výkaz dľa ministeriálnej úpravy a v poznámkovej rubrike Anny Žáčky doložil, že vydala sa za Pavla Žáka. O takomto upotrebení, vlastne nadužití môjho rodinného výkazu dozvedel som sa až vtedy, keď slúžny žiadal odo mňa úradné osvedčenie. Mojou vinou teda nie je, jestli patričná vrchnosť považovala Annu Žáčku za vdovu. Za výkaz Anna Žáčka zaplatila predpísanú taksu."

---

[1] Z viac dát možno predpokladať, že cieľom zavedenia trestného pokračovania písma tieto boly už v tomto čase oddané príslušnej vrchnosti, ale bez výsledku.

Tu sudca predložil Hurbanovi maďarské osvedčenie, v ktorom notár Šaško a richtár Kovár udávajú, že Anna Žáčka je vdovou; na osvedčení podpísaný je i Hurban.

Nad obsahom osvedčenia zarazený Hurban hovoril:

„Pravda je, osvedčenie nosí i môj podpis, no obsah nie je pravdivý, lebo, ako som už udal, Anna Žáčka nie je vdovou. Pri podpísaní tohoto osvedčenia bol som zlomyseľne zavedený. Notár Šaško poslal mi v čas tohoročného nováčenia po obecnom sluhovi asi osem listín na podpísanie, s tým odkazom, že je to veľmi náhlo a musí sa ešte v ten deň predložiť slúžnovskému úradu. Ja bona fide hneď podpísal som predložené listiny a odovzdal obecnému sluhovi. Obsah listín nezkúmal som, lebo bol by som musel prísť i na listinu Žáčkinu, bol by som sa zpamätal, že pre Žáčkin výkaz slúžny už ťahal ma na zodpovednosť. Uznávam síce, že pri podpise tohoto osvedčenia nebol som dosť opatrný, no **nemohol som ani zďaleka predpokladať, žeby obec podpisom notárovým a richtárovým a obecnou pečaťou mohla dosvedčovať falošné dáta.** A preto necítim sa ani tu vinným. To nie môj akt, nie môj fakt. Nech v oboch smeroch nesú zodpovednosť tí, čo vystavili toto falošné svedectvo. No nakoľko z neopatrnosti chybil som i ja, podkladám sa trestu. Zodpovednosť za falošné osvedčenie, ako cudzí akt a fakt, od seba cele odvrhujem a uvaľujem na tých, ktorí to nasnovali proti svojmu lepšiemu presvedčeniu, len k mojej záhube."

Ct. čitateľ vidí, že všetko nasnovol senický slúžny Tóth. Notár Šaško a richtár Kovár boli len tohoto nástrojmi.

---

[1]) Ako známo, pri vojenských reklamáciach na rodinné výkazy nedávajú sa kolky.

Súdne uzavretie (číslo 254/1888,) ktorým dr. Jozef M. Hurban po prevedenom vyšetrovaní bol daný pre zločin padelania verejných listín pod obžalobu, chceli doručiť už skonávajúcemu dňa 19. febr., no jeho strážny anjel, pani Hurbanová, nedovolila vyrušiť ho zo spánku.

Ale že slúžnemu Tóthovi šla po ruke i kr. súdna stolica v Nitre, vidno z jej spomenutého uzavretia, ktorým proti Juliusovi Šaškovi a Pavlovi Kovárovi, ako pôvodcom toho falošného osvedčenia, zastavila trestné pokračovanie. Dôvod: „Jích jednanie *nebolo zúmyselné*, ale len *z neopatrnosti* pošlé.“

Dodatok.

O posledných dňoch dr. Hurbana. Nemoc dr. Hurbana bola tá samá, na ktorú umrel Aksakov a mnoho literátov, vedúcich rozčulený život, mnoho sedávajúcich nad písmenným stolom — nemoc srdcová, degenerácia srdcových svalov (insufficiencia cordis). Ona pripravala sa už od dvoch rokov. Srdce sláblo a konečne nevládalo plúcam dávať potravy, nastaly úkazy záduchu. Ku koncu i záduch prestal, chorý cítil sa ľahšie, pravda, bolo to klamlivé poľahčenie. — Neležal až v posledné dni. Vstával, obliekol sa a vykonával duchovné funkcie, pravda, na fare a nie v kostole. Všetko, čo hýbe svetom, či tým veľkým, či tým naším malým, zaujímalo ho do posledného okamihu. V duši cítil, že nastáva mu posledná hodina, no boly chvíle, kde mal nádej, že vystrábi sa, najmä vtedy, keď dostavilo sa voľné dýchanie. Vzdor tomu, že bol presvedčeným homeopathom a zásadným protivníkom aleopathie — prijímal svojho lekára dr. Šimku prívetivo, a bol rád, keď ho navštívil. V nociach, keď sen neprichádzal, spieval si pieseň: „Propusť, propusť mne, Pane můj, služebníka věrného“ a potom i žalmy. Noviny čítaval až do posledku: v posledných dňoch mu to nešlo, predčitoval mu pán učiteľ Kopa, ktorý vôbec staral sa oňho s vytrvalosťou opravdového priateľa. Hlavná jeho ošetrovateľka, jediná jeho podpora a utešiteľka, pani Hurbanová, bola vždy okolo neho, dňom i nocou strážila každý jeho dych. Asi ôsmimi dňami pred smrťou navštívil ho dr. Markovič — a keď sa odoberal, riekol mu Hurban: „Pane doktore, príďte zas skoro — lebo sa ináč viac nevidíme.“ Žene riekol raz nocou: „Daj mi ruku, že ma skoro nepochováš.“ Dôkaz, že bol pripravený na smrť. — Čím ďalej, tým viac spával, dosť pokojne. — Precítnuc, bol úplne pri sebe, len časom rozprával žene o fantastických predstavách, ktoré videl vo sne — vlastne v polosne. Sen bol vždy hlbší — privolali pána

Ladislava Paulinyho, farára z Prietrže, dávneho priateľa jeho. On ho privítal a vyzpovedal sa celkom tak, ako je predpísano: na otázky odpovedal správne a jasne, prijal telo a krev bez ťažkosti, len pri modlitbe po prijatí zaspal. Keď Pauliny zaželal si odobrať sa od neho, pani Hurbanová zobudila ho, vlhkou šatkou pomáčajúc mu čelo. On zobudil sa, Pauliny sa ho pýtal niečo po latinsky (boli tam kurátori — svedkovia obradu), on odpovedal po latinsky, ale Pauliny nerozumel už len toľko, že to bolo po latinsky. To boly posledné znaky jeho povedomia. Potom zaspal a spal do rána. O pol siedmej (žena jeho stála nad ním celú noc) dva razy hlbšie vzdychol — a nepohnúc ani údom — prestal dýchať. Smrť jeho prišla bez agonie, bez bôľa — bola ona tichým zasnutím.

Trúchloslužby za dr. Jozefom M. Hurbanom. Vo viac chrámoch vydržiavali trúchloslužby v pamäť veľkého Slováka. V mošovskej ev. cirkvi hneď v prvú nedeľu, dňa 26. februára; pán farár Ján Dobrucký, výtečný rečník cirkevný, spieval requiem dľa „modlitby Mojžiša, muža Božieho.“ Žalm LC. 10. — Cirkev ev. turč. sv. martinská pamiatke dr. Jozefa M. Hurbana zasvätila nedeľu 11. marca. Pán farár a senior Jozef Horvát kázal z tekstu Židom XIII, 7. o účinkovaní nášho oslávenca v cirkvi a národe. Po kázni miešaný sbor Slovenského Spevokolu spieval pieseň: „Niet ho už viacej, otca drahého“, k tejto slávnosti složenú od správcu Spevokolu, pána Jána Meličku. Po tomto speve pán senior spieval v oltári zo žalmu LXXXIII. verše 1—6 a 13—19. Slová žalmu, spievané dotklivým hlasom pána seniora, ako by boly napísané o utrpení slovenského národa.

Sústrasť Slavianstva. Skončením veľkého Slováka zachvely sa duše v šírom slavianskom svete. Niet temer časopisu u bratských národov, ktorý nebol by tlmočil svoju sústrasť nad nenahraditeľnou ztratou Slovákov; donášaly nekrology a úvahy o účinkovaní dr. Jozefa M. Hurbana. Sústrasť rodine telegraficky bola vyjavovaná. Pripomíname telegrafickú sústrasť predsedníctva Slavianskeho dobročinného spolku petrohradského, Petra Vasiľčikova a Vladimira Lamanského. Veľký biskup Strossmayer vo zvláštnom liste, poslanom synovi oslávenca, Svetozárovi Hurbanovi, slávil pamäť slovenského dejateľa. Zastupiteľský sbor mesta Prahy v slávnostnom shromaždení vyslovil svoju sústrasť.

Vzpo
velkého slove

Padesát let od smrti

SAY LA
čili neslibate
kosmetick
půl mat, půl lak. Dostan
Václavské náměstí 7

KAPI

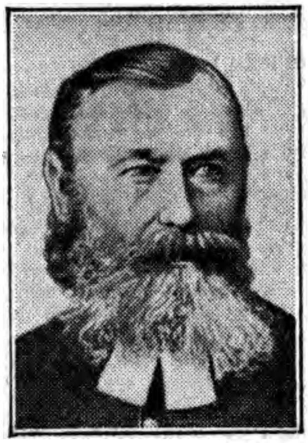

. . . „Slováků nebylo by dnes v politickém životě . . . kdyby nebylo bývalo Hurbana“ (Jaroslav Vlček).

Je to vzpomínka nejen literární, nýbrž především politická a národní. Vzpomínka z období slovenské literární romantiky, z chvil časem až příšerně temných a vírných, kterých si dnešní slovenská generace připomíná už jenom jako vzdálený sen, ztemnělý nejtěžšími obětmi dědů. Jména jako Michal Miloslav Hodža, Ludevít Štúr, Sládkovič nebo Josef Miloslav Hurban jsou toho vynikajícími doklady.

Hodža a Hurban ovšem především. Teprve jejich vnuci se dočkali osvobození Slovenska, ale boj dědů o ně byl pernější, než i ty boje vnuků. Takový dr. Hurban, otec pozdějšího básníka

Hurbana V
šeho dnešní
ra, neměl j
dne v živo
vedle svého
v Brezové (
nice) předs
venskou vět
litického
otrokářů a
né českos
Tento Jose
byl jedním
apoštolů
jednoty
Buditel a
který se ne
trpět jako
hlasatel če
nosti a pr
rárně („C
ku bratř
na Mora
Živý ohlas
slovenštiny
tak zaujal,
povídku „C
slovensky a
svazky svéh
nachu Nit
přibarvoval
době stal se
revoluce, vů
ho odboje,
na všech
k osvobozov
val peníze,
i muže bo
posly s lid
spojení, na
spěvky sbír
níkům v ž
vem: praco
pracovat n
Vlček).
Ale třetí
bylo zas

ho pochopení. Nemoudré j
d muže, vyžaduje-li opět o
aby neustále s ním sdílela
robné nepříjemnosti, kter
svém povolání. Tím nechci
r snad manželé si nemohli
postěžovati, avšak všeho
Jsou-li to události závaž-
ajde jeden pochopení pro
však většinou si kazí man-
a dobrou náladu svého do-
žitostmi celkem malicher
které lze snadno zapome-
k které je nebezpečno pit-
adž potom zbytečně vzrůs-
ho mráčku se stává velký
cí štěstí rodinné.

ovzduší v rodině zaviní
asto pouhá maličkost a
se potom rodí všelijaké
a posléze i podezřívání.
jvětším zlem rodinného
teří lidé jsou přímo zatí-
íváním, a ty je třeba lé-
jsou to lidé nešťastní.
k připravují neustálým
m muka nejen sobě, ný-
teré podezřívají. U takové
třeba jen několik minut
anžela nebo jen jediný je-
a ženu jinou, aby ztropila
dezřívavý muž obviňuje
ovněž velmi často zbyteč-
mu nevyhoví. Podezřívá
když se příliš stará o jeho
vadž se ve své fantasii
svou péčí zakrývá chy-
tajně dopouští. Dbá-li
vnějšek, podezřívá ji, že se